

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ФАКУЛЬТЕТ № 3

Кафедра загально-правових дисциплін

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор Донецького державного
університету внутрішніх справ
полковник поліції

Сергій ВІТВІЦЬКИЙ

« 8.5 » 2022 року

ПРОГРАМА
ВСТУПНОГО ФАХОВОГО ІСПИТУ
ЗА НАУКОВИМ НАПРЯМОМ 12.00.01 – ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ
ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

Кропивницький 2022

Програма призначена для підготовки до вступного фахового іспиту в аспірантуру та (ад'юнктуру) зі спеціальності 081 Право за науковим напрямом 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень/ Кропивницький: Донецький державний університет внутрішніх справ, – 2022.

Розробники робочої програми:

Володимир Супрун – доцент кафедри загально-правових дисциплін факультету № 3 Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент.

Олег Туренко – професор кафедри загально-правових дисциплін факультету № 3 Донецького державного університету внутрішніх справ доктор філософських наук, доцент.

Затверджено на засіданні кафедри загально-правових дисциплін факультету № 3 ДонДУВС протокол від 14.05.2022 року № 7.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	3
1. Перелік тем, методичні рекомендації та рекомендована література з «Теорії держави та права».....	7
2. Перелік тем, методичні рекомендації та рекомендована література з «Історії держави та права».....	36
3. Перелік тем, методичні рекомендації та рекомендована література з «Історії політичних та правових учень».....	47

ПРОГРАМА
вступного фахового іспиту
ЗА НАУКОВИМ НАПРЯМОМ
12.00.01 – ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ
ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

1. ПЕРЕДМОВА

Програма вступного екзамену побудована на основі розвитку наукових знань у сфері теорії та історії держави і права, а також історії політичних та правових вчень. Фундаментальність цих напрямків юридичної науки актуалізує потребу при підготовці фахівців-юристів виявити набуті знання у сфері загальнотеоретичної юриспруденції під час навчання на попередніх освітніх рівнях.

Предмет програми вступного екзамену має комплексний характер, який включає систему знань з теорії держави та права, історії держави та права України, історії держави та права зарубіжних країн, історії політичних і правових учень щодо загальних закономірностей виникнення, розвитку та функціонування державно-правових інститутів.

Мета програми надати методологічну допомогу здобувачам наукового ступеня доктора філософії в теоретичній підготовці до складання вступного екзамену за науковим напрямом 12.00.01 – теорії та історії держави і права, а також історії політичних та правових учень. З метою підготовки висококваліфікованого, конкурентоспроможного, інтегрованого у європейський та світовий науково-освітній простір фахівця, здатного до самостійної науково дослідницької, науково-організаційної, педагогічно організаційної та практичної діяльності у галузі теорії та історії держави та права, викладацької роботи у вищих навчальних закладах.

Завдання програми:

- визначити основні вимоги до здобувачів відносно теоретичних знань за спеціальністю;
- системно викласти найважливіші тематики та питання у сфері теорії та історії держави і права;
- вказати найбільш значимі монографії, методичні, наукові роботи, міжнародно-правові акти та положення чинного законодавства України;
- надати допомогу в систематизації набутих знань з урахуванням новітніх тенденцій щодо формування наукових і професійних компетенцій у сфері розуміння державно-правових процесів.

Вимоги до рівня знань здобувача при складанні вступного екзамену за науковим напрямом 12.00.01 – теорії та історії держави і права, а також історії політичних та правових учень.

Здобувач повинен знати:

- найбільш важливі закономірності й тенденції виникнення, розвитку та функціонування таких інститутів, як держава та право;
- основні поняття та категорії у сфері держави та права;

- основні історичні етапи розвитку держави та права в Україні та зарубіжних країнах;
- основні положення наукових концепцій, теорій та інших підходів щодо розуміння закономірностей державно-правового розвитку та відповідних процесів;

Здобувач повинен вміти:

- чітко формулювати розуміння державно-правових інститутів;
- застосовувати понятійно-категоріальний апарат у своїй професійній та науково-педагогічній діяльності;
- популяризувати досягнення науки теорії держави та права, історії держави та права, історії політичних та правових учень;
- збирати, обробляти та аналізувати теоретичні та прикладні дослідження провідних зарубіжних вчених; формулювати мету власного наукового дослідження як складову загальноцивілізаційного процесу;
- здійснювати процедуру встановлення інформаційної цінності джерел за допомогою порівняльно-правового методу дослідження;
- використовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) при спілкуванні, обміні інформацією, зборі, аналізі, обробці, інтерпретації джерел; здійснювати публікацію джерел з дотриманням основних археографічних правил;
- з нових дослідницьких позицій формулювати загальну методологічну базу власного наукового дослідження, усвідомлювати його актуальність, мету і значення для розвитку інших галузей науки.

Екзамен проводиться у формі тестування. Критерії оцінювання:

- 90-100 (відмінно) – досконале знання базових доктринальних позицій з трудового права та права соціального забезпечення; вміння самостійно характеризувати основні закономірності, та вільно оперувати загальнотеоретичним категоріальним апаратом; вміння давати чіткі відповіді на основні питання;
- 80-89 (дуже добре) – добре знання базових елементів курсу трудове право і право соціального забезпечення, з окремими недоліками; в цілому добре володіння категоріальним апаратом, з використанням під час підготовки до іспиту обмеженого обсягу матеріалів навчальної та монографічної літератури;
- 70-79 (добре) – володіння окремими питаннями навчальної дисципліни з незначними помилками, вільне оперування понятійним апаратом з певними недоліками; в окремих випадках порушення внутрішніх логічних зв'язків; використання під час підготовки до іспиту виключно матеріалів підручників;
- 60-69 (задовільно) – задовільне знання ключових питань спеціальності; недостатня обізнаність у доктринальних поглядах на питання курсу, порушення логічної послідовності у запропонованих варіантах для відповіді; неспроможність вільно оперувати матеріалом, осмислювати його та пов'язувати із суміжними питаннями (проблемами);

- 59 і менше (незадовільно) – незнання ключових питань спеціальності; наявність грубих помилок у відповідях на питання; нездатність відсутність логічного мислення; нездатність чітко відповідати на питання.

2. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«Теорія держави та права»

ТЕМА 1. Предмет і методологія теорії держави та права.

1. Функції теорії держави і права.
2. Теорія держави і права в системі суспільних наук.
3. Теорія держави і права в системі юридичних наук.
4. Методологія ТДП.

Методичні рекомендації:

Функції теорії держави і права слід характеризувати як інструментальний бік науки та дисципліни теорія держави і права. Розуміння функцій теорії держави і права обов'язково слід пов'язувати зі значенням досягнень теоретичної юридичної науки для всієї системи юриспруденції взагалі та прикладної юридичної практики зокрема. Потрібно розкрити також зміст окремих видів функцій, наприклад, гносеологічної, онтологічної, прогностичної, евристичної та інших.

Співвідношення теорії держави і права з суспільними науками можна простежити завдяки аналізу використання у юриспруденції досягнень філософської методології, а також шляхом простеження місць перетинання інтересів дослідження теорії держави і права з історією, соціологією, політологією та іншими науками.

Формулювання змісту питання про місце теорії держави і права у системі юридичних наук потребує, перш за все, ретельної характеристики структури системи юридичних наук, що включає в себе такі основні “блоки” наукових напрямків та відповідних юридичних дисциплін: історико-теоретичні, галузеві, прикладні та спеціальні, міжнародно-правові.

Література:

Основна:

1. Ведерніков Ю. Теорія держави та права: Навч пос.-4-е вид., доп. і перероб. 2005
2. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. / За ред. О. Зайчука –К.,2008
3. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. / За ред. В.В. Копейчикова – К., 2001
4. Кельман М.С. Загальна теорія держави і права: Підручник, 2008
5. Олійник А.Ю. та ін. Теорія держави і права: Навч.посіб.-К.,2001
6. Погребной И.М. Теория права: Учеб. пособ.-Х.,2003
7. Рабінович П.М. Основи загальної теорії держави і права: Навч.посіб.-К.,2001
8. Скаун О.Ф. Теория государства и права: Учебник-Х.,2000
9. Теорія держави і права: Навч.посібник/ За заг ред. С.Л. Лисенкова; В.В. Копейчикова,2004

Додаткова:

1. Александров Г. История западноевропейской философии.— М., 1949.— С.72.
2. Алексеев А.С. Макиавелли как политический мыслитель.— М., 1980.
3. Асмус В. Античная философия.— М., 1979.— С.254; 339.
4. Бандурка О., Пушкін О., Зайцев Л. Право і держава — теоретичний аспект // Право України.— 1995.— № 11.
5. Бернюков А. Загальний зміст юридичної герменевтики // Право України.-2007.- №8.-С.18-22.
6. Бурье Пьер. Социология политики.— М., 1993.
7. Васильев А.М. Правовые категории.— М., 1976.
8. Гегель Г.-В.-Ф. Философия права.— М., 1990.
9. Казимирчук В.П. Право и методы его познания.— М., 1965.
10. Качекьян С.Ф. Учение Аристотеля о государстве и праве.— М.;Л., 1947.
11. Керимов Д.А. Общая теория государства и права. Предмет, структура, функции.— М., 1977.
12. Керимов Д.А. Философские основания политико-правовых исследований.— М., 1987.
13. Кистяковский Б.А. Социальные науки и право.— М., 1916.
14. Козлов В.А. Проблемы предмета и общей методологии права.— Л., 1989.
15. Кунєв. Ю. Об'єкт правознавства: системодіяльнісний підхід // Право України.— 2008.— № 3.— С. 32-36.
16. Лукич Р. Методология права.— М., 1981.
17. Методологические проблемы юридической науки: Сб. науч. Трудов / АН УССР, Институт государства и права: Отв. ред. Н.И. Козюбра.— К.: Наукова думка.— 1991.— 136с.
18. Недбайло П.Е. Введение в общую теорию государства и права (Предмет, система и функции науки): Учебное пособие.— К.: Вища школа.— 1971.— 160с.
19. Неновски Нено. Право и ценности.— М. 1987.
20. Новгородцев П.И. Кант и Гегель в их учениях о государстве и праве.— И., 1901.
21. Окіншевич Л. Вступ до науки про право і державу.— Мюнхен, 1987.
22. Сандевуар П. Введение в право.— М., 1994.
23. Сырых В.М. Метод правовой науки: основные элементы, структура.— М.,1980.
24. Тімуш І. До питання про «основну методологічну ділему» в юриспруденції // Право України.-2008.-№6.- С. 51-57.
25. Тилле А.А., Швеков Г.В. Сравнительный метод в юридических дисциплинах.— М., 1978.
26. Тихомиров О. Методологія юридичної компаративістики: проблеми філософського осмислення // Право України.-2006.-№2.-С. 32-35.

ТЕМА 2. Еволюція суспільства: виникнення держави і права.

1. Додержавне суспільство та його історичний розвиток.
2. Основні закономірності виникнення права.
3. Основні наукові концепції виникнення права.

Методичні рекомендації:

Характеристика додержавного стану суспільства та його соціальної еволюції потребує виділення основних етапів розвитку первісних людських об'єднань: стада, родової громади, селянської громади. Необхідно наголосити на принципових соціально-історичних відмінностях зазначених додержавних об'єднань і основних ознаках їх управлінської і нормативної системи.

Визначення шляхів походження права потребує аналізу впливу як державно-управлінських, так і громадських (релігійних, торгівельно-економічних) чинників на нормативне регулювання суспільно-значущої поведінки.

Теорії виникнення права доцільно пояснювати і класифікувати з урахуванням таких критеріїв як: характеристика носіїв теорії та періоду виникнення і поширення; короткий зміст теорії. Розкриваючи зміст класичних концепцій таких як теологічна, патріархальна, насильницька, договірна, історико-матеріалістична корисно порівнювати їх з нетрадиційними (космологічна, криміногенна, корупційна).

Література:

Основна:

1. Ведерніков Ю. Теорія держави та права: Навч пос.-4-е вид., доп. і перероб. 2005
2. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. / За ред. О. Зайчука – К., 2008
3. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. / За ред. В.В. Копейчикова – К., 2001
4. Кельман М.С. Загальна теорія держави і права: Підручник, 2008
5. Олійник А.Ю. та ін. Теорія держави і права: Навч. посіб.-К., 2001
6. Погребной И.М. Теория права :Учеб. пособ.-Х., 2003
7. Рабінович П.М. Основи загальної теорії держави і права: Навч. посіб.- К., 2001
8. Скакун О.Ф. Теория государства и права: Учебник-Х., 2000
9. Теорія держави і права: Навч. посібник/ За заг ред. С.Л. Лисенкова; В.В. Копейчикова, 2004

Додаткова:

1. Супрун В.М. Корупційна теорія походження держави. *Вісник ЦДПУ імені В.Винниченка. Серія:Право.* 2019. № 7. с. 13-18. URL: <https://www.cuspu.edu.ua/ua/nz-pravo-arhiv/586-general-information/naukovi-chasopysy-tdpu/naukovi-chasopysy-pravo/publikatsii/10697-koruptsiyna-teoriya-pokhodzhennya-derzhavy>.

2. Анкере Э. История европейского права.— М., 1994.
3. Валентин Сердюк. Еволюція функцій держави в процесі розвитку суспільства // Юридична Україна. - 2006.- №12.-С. 21-28
4. Грушевський М. Історія України-Руси.— Т. 1-8.— К.,1991-1996.
5. Етнонаціональний розвиток України. Терміни, визначення, персоналії.— К., 1993.
6. Захаров А. Еще раз о теории формаций // Общественные науки и современность.— 1992.— № 2.
7. История античности.— Т. 1,2.— М., 1989.
8. История первобытного общества. Эпоха классовообразования.— М., 1982.
9. Карсавин Л.П. Философия истории.— СПб, 1993.
10. Каутский К. Материалистическое понимание истории.— М., Т.2, 1931.
11. Копиленко О.Л. “Сто днів” Центральної Ради.— К., 1992.
12. Косарев А.И. Происхождение и сущность государства.— М., 1969.
13. Костицький М.В. Проблеми державотворення в Україні // Вісник Львівського ун-ту, серія юридична.— Львів, 1994.
14. Крашенинникова Н.А. История права Востока.— М., 1994.
15. Кульчицький В.С., Настюк М.І., Тищик Б.Й. З історії української державності.— Львів, 1992.
16. Лейст О.Э. Сущность и исторические типы права // Весник МГУ. Серия "Право".—1992.— № 1.
17. Льюис Д. Человек и эволюция.— М., 1964.
18. Панюк А., Ротик М. Історія становлення Української державності.— Львів: Центр Європи, 1995.
19. Полякова Н.Л. От трудового общества к информационному: западная социология об изменении социальной роли труда.— М., 1990.
20. Руссо Ж-Ж. Об общественном договоре.— М., 1938.
21. Смолій В.А. Феномен українського козацтва в загальноісторичному контексті // Укр.іст.жур.— 1991.— Т.1.
22. Сорокин П.А. Человек. Цивилизация. Общество.— М., 1992.
23. Тойнби А. Постигание истории.— М., 1991.
24. Энгельс Ф. Происхождение семьи, частной собственности и государства. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения.— 2-е изд.— Т. 21.
25. Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків.— К., 1990.— Т.1-2.
26. Ясперс К. Смысл и назначение истории.— М., 1994.

ТЕМА 3. Громадянське суспільство, політична система суспільства та держава.

1. Поняття та структура політичної системи суспільства.
2. Місце держави в політичній системі суспільства.

3. Взаємодія держави з іншими суб'єктами політичної системи суспільства.

Методичні рекомендації:

Розкриття суті та структури політичної системи вимагає від дослідника цього питання опанування цієї категорії з урахуванням наявності в її структурі не тільки елементів, що відображають способи та форми людських формувань, але й ідеологічні та динамічні частки політики у суспільстві. Слід розкривати поняття політичного режиму, політичної ідеології, пов'язуючи їх з сучасною формою української держави.

Питання співвідношення держави і політичної системи та визначення місця держави у цій системі орієнтоване на можливість перевірки вміння співвідносити теоретичні категорії за обсягом, рівнем взаємного впливу, залежністю та ступеню невід'ємності. Водночас, корисно порівняти між собою категорії “громадянське суспільство” і “держава”.

Ретельне роз'яснення взаємодії держави з іншими суб'єктами політичної системи суспільства ставить перед курсантом завдання показати взаємодію держави та політичних партій, громадських організацій, їх вплив одне на одного, неможливість нормального існування об'єднань громадян без держави.

Література:

Основна:

1. Ведерніков Ю. Теорія держави та права: Навч пос.-4-е вид., доп. і перероб. 2005
2. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. / За ред. О. Зайчука – К., 2008
3. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. / За ред. В.В. Копейчикова – К., 2001
4. Кельман М.С. Загальна теорія держави і права: Підручник, 2008
5. Олійник А.Ю. та ін. Теорія держави і права: Навч. посіб.-К., 2001
6. Погребной И.М. Теория права :Учеб. пособ.-Х., 2003
7. Рабінович П.М. Основи загальної теорії держави і права: Навч. посіб.-К., 2001
8. Скакун О.Ф. Теория государства и права: Учебник-Х., 2000
9. Теорія держави і права: Навч. посібник/ За заг ред. С.Л. Лисенкова; В.В. Копейчикова, 2004

Додаткова:

1. Библер В. О гражданском обществе и правовом договоре //Через тернии. М., 1990, с. 55-60
2. Васильчук Ю.А. Гражданское общество эпохи НТР //Полис. 1991, №4, с. 18-24
3. Винниченко В. Заповіт борцям за визволення. - К. - 1991. - С. 110-113.
4. Ильин М.В., Коваль В.И. Две стороны одной монеты: гражданское общество и государство //Полис 1992. №1-2. С.193-201

5. Кельман М. Теоретико-методологічні підходи до аналізу співвідношення громадянського суспільства та держави // Право України.- 2010.- №6.-С.93-101
6. Ковальчук В. Взаємодія громадянського суспільства та державної влади // Право України.-2009.- №6.-С.90-100
7. Лившиц Р.З. Государство и право в современном обществе: необходимость новых подходов //Советское государство и право, 1990, №10, с. 43-45
8. Медведчук В. Соціальна злагода у суспільстві і державна влада //Право України, 1997. №7, с. 48-49
9. Оборотов Ю. Дослідження цінності держави як актуальний напрям сучасного правознавства // Право України.-2010.- №1.-С.44-52
10. Примуш М. Право і утворення політичних партій. //Право України.- 2004.- №1.- С.22-26.
11. Рабінович П.М. Основи загальної теорії держави та права. К., 1996, с. 20-28
12. Рутар С. Держава як основний елемент політичної системи //Розбудова держави. 1993.-№7. С.61-63.
13. Теория права и государства /Под ред. проф. В.В.Лазарева. М., 1996, с.58-63.
14. Тихомиров Ю.А. Закон и формирование гражданского общества //Советское государство и право, 1991. № 8, с. 38-43
15. Хропанюк В.Н. Теория государства и права. М., 1996, с.45-53.
16. Цокур Є. Політико-правові концепції феномену політичної влади // Право України.-2009.- №11.-С.132-139
17. Шемшученко Ю. Проблеми розбудови української державності //Право України, 1997 №1, с. 9-10
18. Якушик В.М. Політична система і політичний режим // Політична думка. 1993, с. 33-41
19. Якушик В.М. Про суб'єкти політичної системи. //Проблеми правознавства Вип. 51 .-К. 1990. с. 8-12.

ТЕМА 4. Поняття держави, її основні ознаки, сутність. Типологія держав.

1. Поняття типології держав.
2. Формацийний підхід до типології держав.
3. Цивілізаційний підхід до типології держав.

Методичні рекомендації:

При підготовці до семінарського заняття необхідно особливу увагу звернути на науково-теоретичне і практичне значення типології держав, тобто на можливості її використання як у історико-юридичних і політики-правових дослідженнях, так і у міжнародно-правовій практиці. Також слід дати поняття і прослідкувати еволюцію типу держави, вказати фактори, що визначають її вид, Зміст відповіді має включати пояснення причин зміни типів держави та висвітлення форм переходу від одного типу держави до

іншого.

При розкритті другого питання необхідно вказати критерії розподілу держави на типи, а саме: соціально-економічну формацію. Дати характеристику рабовласницького, феодального, буржуазного типів держави.

Питання щодо сутності цивілізаційного підходу необхідно розкривати через поняття цивілізації. Охарактеризувати різноманітні підходи до цивілізаційної типології держав. Розглянути первинні та вторинні держави, до індустріальні, індустріальні, постіндустріальні.

Література:

Основна:

1. Ведерніков Ю. Теорія держави та права: Навч пос.-4-е вид., доп. і перероб. 2005
2. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. / За ред. О. Зайчука – К., 2008
3. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. / За ред. В.В. Копейчикова – К., 2001
4. Кельман М.С. Загальна теорія держави і права: Підручник, 2008
5. Олійник А.Ю. та ін. Теорія держави і права: Навч. посіб.-К., 2001
6. Погребной И.М. Теория права :Учеб. пособ.-Х., 2003
7. Рабінович П.М. Основи загальної теорії держави і права: Навч. посіб.-К., 2001
8. Скакун О.Ф. Теория государства и права: Учебник-Х., 2000
9. Теорія держави і права: Навч. посібник/ За заг ред. С.Л. Лисенкова; В.В. Копейчикова, 2004

Додаткова:

1. Азаркин Н.М. Монтескье.— М., 1988, с. 40-48
2. Аристотель. Афинская полития.— М., 1937, с. 63-65
3. Аристотель. Политика.— М., 1911, с. 21-22
4. Байтин М.И. Государство и политическая власть.— Саратов, 1972, с. 81-84
5. Байтин М.И. Сущность и основные функции социалистического государства.— Саратов, 1979, с. 60-64
6. Бачило И.Л. Факторы, влияющие на государственность // Государство и право.— 1993.— № 7, с. 19-25
7. Бердяев Н.О. О государстве — Философия неравенства.— М., 1990, с. 406-412
8. Бутенко А.П. Государство: его вчерашние и сегодняшние трактовки // Государство и право.— 1993.— №7, с. 90-94
9. Власть: очерки современной политической философии Запада.— М., 1989, с. 118-126
10. Гаджиев К.С. Политическая наука.— М., 1995, с. 223-230
11. Гегель Г. Государство // В кн.: Философия.— М., 1990, с. 333-338
12. Гоббс Т. Левиафан или материя, форма и власть.— М., 1936, с. 181-182

13. Гумплович Л. Общее учение о государстве.— СПб., 1910, с. 28-30
14. Дробышевский С.А. Политическая организация общества и право: историческое место и начало эволюции.— Красноярск, 1991, с. 54-55
15. Дюги Л. Общество, личность, государство.— СПб., 1904, с. 99-103
16. Еллинек Г. Общее учение о государстве.— СПб., 1910, с. 112
17. Еллинек Г. Права меньшинства.— М., 1906, с. 116-132
18. Іванишин В. Нація. Державність. Націоналізм.— Дрогобич, 1992, с. 77
19. Козюбра М. Державна влада: межі здійснення та форма організації (політико-правові аспекти) // Українське право.— 1995.— № 1(2), с. 42-46
20. Копейчиков В.В. Народовластие и личность.— К., 1991, с. 84-87
21. Копиленко О.Л. “Українська ідея” М. Грушевського: історія і сучасність.— К., 1991, с. 90-94
22. Лившиц Р.З. Государство и право в современном обществе: необходимость новых подходов // Сов.государство и право.— 1990.— № 10, с. 13-14
23. Макиавелли Николо. Государь.— М., 1990, с. 20-24
24. Нерсисянц В.С. Сократ.— М., 1980, с. 60-61
25. Оборотов Ю. Дослідження цінності держави як актуальний напрям сучасного правознавства // Право України.-2010.- №1.-С.44-52
26. Платон. Государство // Собр. соч. в 3-х т.— М., 1968—1971. Т. 3, с. 140-142
27. Политические проблемы теории государства.— М., 1993, с. 116-117
28. Рожкова Л.П. Принципы и методы типологии государства и права.— Саратов, 1984, с. 84-89
29. Таненбаум Р.О. Государство: система категорий.— Саратов, 1971, с. 169-171
30. Цицерон. Диалоги о государстве, о законах.— М., 1976, с. 12-14
31. Шкляр В.І. Світ інформації: особистість, суспільство, держава // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції “Людина і духовність”.— К.: Науково-дослідний інститут “Проблеми людини”, 1995, Т.3, с.416.

ТЕМА 5. Форма держави.

1. Поняття монархії та республіки, їх види.
2. Проста та складна форми державного устрою.
3. Поняття демократичного та антидемократичного режиму та їх види.

Методичні рекомендації:

При розкритті першого питання слід: звернути увагу на трактування поняття “монархія”, показати різні точки зору щодо нього, охарактеризувати основні види. Показати структуру, способи утворення та правове становище

вищих органів держави(глави держави, парламенту, уряду) а також встановлений порядок взаємовідносин між ними, не залишаючи поза увагою такі фактори, що впливають на форму правління, як історичні умови та традиції, національна психологія, культурне середовище, рівень ідеологізації і політизації суспільства, географічне становище тощо.

Друге питання семінару слід розглядати з токи зору розподілу державної влади і державного суверенітету у центрі і на місцях, їх розподілу між складовими частинами держави, звернувши увагу на наступні аспекти: складові частини внутрішньої складової держави; їх правовий статус та взаємовідношення їх органів; принципи на яких базуються відносини між центральними і місцевими державними органами; державні форми виразу інтересів кожної нації, що проживає тієї чи іншої держави. Важливо показати, що за формою устрою держави можна поділити на дві основні групи: прості (унітарні) і складні (федеративні та ін.) та вміти охарактеризувати основні ознаки кожної, їх специфічні риси і на прикладі однієї з них розкрити форму державного устрою.

Розкриваючи третє питання слід звернути увагу насамперед на поняття політичного режиму, врахувати і висвітлити різні точки зору щодо самої назви цієї складової форми держави (державний, політичний, державно-політичний режим), висловити свою та аргументувати її, після чого детально зупинитись на характеристиці основних видів режиму (демократичного та недемократичного), відповівши на наступні питання: хто при відповідному режимі є джерелом влади, як вона формується? Якими методами і способами владні структури здійснюють цю владу? Як забезпечуються права людини? Як враховуються інтереси всіх груп населення та ін.?

Література:

Основна:

1. Ведерніков Ю. Теорія держави та права: Навч пос.-4-е вид., доп. і перероб. 2005
2. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. / За ред. О. Зайчука – К.,2008
3. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. / За ред. В.В. Копейчикова – К., 2001
4. Кельман М.С. Загальна теорія держави і права: Підручник, 2008
5. Олійник А.Ю. та ін. Теорія держави і права: Навч.посіб.-К.,2001
6. Погребной И.М. Теория права :Учеб. пособ.-Х.,2003
7. Рабінович П.М. Основи загальної теорії держави і права: Навч.посіб.- К.,2001
8. Скаун О.Ф. Теория государства и права: Учебник-Х.,2000
9. Теорія держави і права: Навч.посібник/ За заг ред. С.Л. Лисенкова; В.В. Копейчикова,2004

Додаткова:

1. Александренко Г.В. Буржуазный федерализм.— К., 1962.
2. Барнашев А.М. Теория разделения властей: становление,

развитие, применение.— Томск, 1988.

3. Витченко А.М. Теоретические проблемы исследования государственной власти.— Саратов, 1982.

4. Ильин И.А. О монархии и республике // Вопросы философии. 1991. №4— С. 65-81.

5. Волощинський Б. Місцеве самоврядування. Здатність до територіальної самоорганізації // Віче.— 1995.— № 10.— С. 53-59

6. Кашкин С.Ю. Политический режим в современной Индии: сущность, основные особенности и тенденции развития // Государство и право.— 1995.— № 4.— С.122-131.

7. Ковлер А.И. Исторические формы демократии: проблемы политико-правовой теории.— М., 1990.

8. Конституционное (государственное) правозарубежних стран.— Т. 2.— М., 1995.

9. Копейчиков В.В. Механизм государства в советской федерации.— М., 1973.

10. Матузов Н.И., Малько А.В. Правовые режимы: вопросы теории и практики // Правоведение.— 1996.— № 1.— С. 60-78

11. Мелешенко В.Ф. Основы конституційного права України. Курс лекцій.— К.: Вентурі, 1995.

12. Моргачев В.И. Формы и методы территориального управления в США и Канаде.— М., 1987.

13. Орзіх М. Президентська республіка — різновид республіканської форми правління // Право України.-2009.- №10.-С.72-78

14. Очерки парламентского права.— М., 1993.

15. Парламенты мира.— М., 1991.

16. Петришин О., Серьогіна С. Змішана республіканська форма державного правління: питання теорії та практики // Право України.-2009.- №10.-С.57-61

17. Петров В.С. Сущность, содержание и форма государства.— Л., 1971.

18. Петров В.С. Тип и форма государства.— Л., 1967.

19. Політологія посткомунізму.— К., 1995.

20. Президент и парламент.— М., 1995.

21. Решетников Ф.М. Правовые системы стран мира. Справочник.— М.: Юрид. лит., 1993.— 256с.

22. Сахаров Н.А. Институт президенства в современном мире.— М., 1994.

23. Солоневич И. Народная монархия.— М., 1991.

24. Токвиль А. Демократия в Америке / Пер. с франц. пересм. и доп. сравнит. исслед. Демократизм США и Швейцарии / А. Якубович.— Киев, 1960.— Т.1-4.

25. Тоталитаризм как исторический феномен. Редкол.: А.А. Кара-Мурза (отв.ред.) и др.— М., 1980.

26. Уилсон Дж. Американское правительство.— К., 1993.

27. Чушенко В. Форма державного правління в теорії та практиці українського державотворення // Право України.-2009.- №10.-С.72-83
28. Шаповал Президент у механізмі здійснення державної влади // Національний інститут стратегічних досліджень Наукові доповіді.— Вип.. 36.— 1995.
29. Шаповал В. Зарубіжний парламентаризм.— К.: Основа, 1991.
30. Шаповал В. Конституційні системи зарубіжних країн.— К.: Основа, 1992.
31. Шаповал В.М. Вищі органи сучасної держави. Порівняльний аналіз.— К., 1995.

ТЕМА 6. Функції держави.

1. Поняття функцій української держави.
2. Внутрішні функції української держави.
3. Зовнішні функції української держави.

Методичні рекомендації:

Функції держави слід характеризувати як основні напрямки діяльності держави. Розуміння функцій держави обов'язково слід пов'язувати із поняттям сутності держави. Потрібно розкрити також ознаки функцій держави.

У другому питанні необхідно показати класифікацію функцій держави за спрямованістю її діяльності. Потрібно розкрити політичну функцію держави як одну з важливіших. Розуміння внутрішніх функцій держави неможливе без характеристики економічної, соціальної, екологічної та культурної функцій держави.

В третьому питанні слід розкрити специфічні зовнішні функції держави, тому що сучасні глобалізаційні процеси роблять поділ функцій держави на внутрішні та зовнішні умовним. Необхідно звернути увагу на розгляд оборонної функції, забезпечення миру та підтримки світового порядку, співробітництва сучасних держав, європейської та світової інтеграції.

Література:

Основна:

1. Ведерніков Ю. Теорія держави та права: Навч пос.-4-е вид., доп. і перероб. 2005
2. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. / За ред. О. Зайчука – К.,2008
3. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. / За ред. В.В. Копейчикова – К., 2001
4. Кельман М.С. Загальна теорія держави і права: Підручник, 2008
5. Олійник А.Ю. та ін. Теорія держави і права: Навч.посіб.-К.,2001
6. Погребной И.М. Теория права :Учеб. пособ.-Х.,2003
7. Рабінович П.М. Основи загальної теорії держави і права: Навч.посіб.- К.,2001
8. Скаун О.Ф. Теория государства и права: Учебник-Х.,2000

9. Теорія держави і права: Навч. посібник/ За заг ред. С.Л. Лисенкова; В.В. Копейчикова, 2004

Додаткова:

1. Байтин М.И. Сущность и основные функции социалистического государства. Саратов, 1979
2. Бистрик Ганна. Поняття правових форм діяльності держави: теоретико-методологічні аспекти аналізу. // Юридична Україна. - 2009.- №11-12.- С. 142-167
3. Блищенко И.П. Внешние функции социалистического государства. – М.: Юрид. Лит. – 1970. – 176с.
4. Дерцяк Г.И. Экологическая безопасность в механизме природоохранительной функции государства/По мат. Армении/. Автореф. дис. к.ю.н./12.00.01/. – Одесса, 1991.
5. Иванов Ю.В. Государственно-правовое регулирование национальных отношений в социалистическом обществе как функция государства // Проблемы правоведения в современный период. – Томск, 1990. – С. 11-10
6. Кельман М.С. Діяльність міліції по охороні громадського порядку в правовій державі // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ.— 1995.— №2— С. 110-116
7. Кравченко В. Екологічні функції держави // Право України. №1. – 1993. – С. 10-11.
8. Морозова Л.А. Функции государства на современном этапе // Гос. и право. №6. – 1993. – С. 98-108.
9. Оніщенко Н. Юридичний процес як форма правової діяльності. // Право України. – 2002. №7. – С.7-9.
10. Пелих Н. Функції української держави // Підприємництво, господарство і право. – 2005. №1. – С.3-5.
11. Петрухин И.Л. Правосудие в системе государственных функций //Известия вузов. Правовоедение. – 1983. №3. – С.36-43.
12. Пахоленко Н.Б. От тоталитаризма к демократии: о функциях государства в переходной период // Политические проблемы теории государства. .М., 1993.
13. Страхов М.М. Основні функції соціальної правової держави // Сучасні проблеми держави і права. – К., 1996. – С.4-6.
14. Тюленев В.Г. Правовые формы осуществления хозяйственно-организаторской функции советского государства // Социалистическое государство и общественный прогресс. – М., 1982. – С.98-114.

ТЕМА 7. Механізм та апарат держави.

1. Особливості розуміння механізму та органу держави.
 2. Державна служба і статус державного службовця.
- Методичні рекомендації:

Перше питання передбачає необхідність розкриття явища «механізм держави», його структури, визначення сутності та призначення органу держави. Аналіз доцільно здійснювати на прикладі України або інших країн.

У другому питанні семінарського заняття необхідно розкрити поняття державної служби та її ознаки. Дати характеристику видам державної служби: мілітаризованій та цивільній. Потрібно розглянути такі поняття як службовець, державний службовець та посадова особа.

Література:

Основна:

1. Ведерніков Ю. Теорія держави та права: Навч пос.-4-е вид., доп. і перероб. 2005
2. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. / За ред. О. Зайчука – К., 2008
3. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. / За ред. В.В. Копейчикова – К., 2001
4. Кельман М.С. Загальна теорія держави і права: Підручник, 2008
5. Олійник А.Ю. та ін. Теорія держави і права: Навч. посіб.-К., 2001
6. Погребной И.М. Теория права :Учеб. пособ.-Х., 2003
7. Рабінович П.М. Основи загальної теорії держави і права: Навч. посіб.-К., 2001
8. Скакун О.Ф. Теория государства и права: Учебник-Х., 2000
9. Теорія держави і права: Навч. посібник/ За заг ред. С.Л. Лисенкова; В.В. Копейчикова, 2004

Додаткова:

1. Аппарат государственного управления: интересы и деятельность -К., 1993– 132 с .
2. Бахрах Д.Н. Государственная служба: основные понятия, ее составляющие, содержание, принципы // Государство и право. 1996. №12– С. 20-29.
3. Богініч О. Реалізація принципу верховенства права у сучасній Україні // Право України.-2009.- №5.-С.99-107.
4. Бойко В. Нова Конституція і судова влада //Право України. 1997. №1– С. 6-8.
5. Борденюк В. Державний механізм держави як система органів державної влади та органів місцевого самоврядування та фактори його цілісності // Юридична Україна. – 2005. №3. – С.15-17.
6. Коваленко А. Місцеве самоврядування: природа, ознаки, межі //Право України, 1997, №2– С. 33-35.
7. Кривенко Л Світовий досвід і утвердження парламентаризму в Україні // Віче 1996., №2– С. 24-35.
8. Кучук А. Правоохоронна діяльність: стан наукової розробки проблеми // Підприємництво, господарство і право. – 2005. №2. С.68-71.
9. Лазарев Б.М. Компетенция органов управления.— М.: Юрид.

лит., 1972– С. 174-192.

10. Медведчук В. Соціальна злагода у суспільстві і державна влада //Право України, 1997. №7– С. 12-13.

11. Одінцева О. Лобізм в Україні: проблеми законодавчого регулювання // Юридична Україна. – 2005. №7. – С.15-18.

12. Петришин А В Государственная служба - Харьков, 1998 – 170 с.

13. Петришин О.В. Статус посадової особи: природа, структура, спеціалізація. К., 1990 – 184 с.

14. Титарчук В. Вдосконалення державного апарату (окремі питання) //Право України, 1999, №3– С. 110-112

15. Цвік М.В. Взаємодія законодавчої, виконавчої гілок влади та референдуму в системі народовладдя // Вісник Академії правових наук.— 1995.— №3– С. 24-30

16. Шаповал В. Виконавча влада: правовий статус і реалії // Урядовий кур'єр.— 1996, 6 грудня.

17. Шаповал В. Вищі органи сучасної держави. К., 1995 – 212 с.

18. Шаповал В. Феномен державного органу (органу держави) або органу державної влади: теоретико-правовий і конституційний аспект // право України. – 2003. №8. – С.25-28.

ТЕМА 8. Право в системі регулювання суспільних відносин

1. Поняття нормативного і ненормативного регулювання суспільних відносин.

2. Соціальні норми: поняття, види, функції.

3. Право і технічні норми.

4. Право і мораль.

Методичні рекомендації:

Регуляція суспільної поведінки – сфера питань, що постає на самих ранніх етапах розвитку суспільства. Тому характеристика цього питання прямо пов'язана з проблемою розвитку суспільного об'єднання у державу. Необхідно визначити межі можливого нормативного і ненормативного регулювання суспільних відносин, спираючись на їх зовнішній прояв та корисність для суспільства і особистості в соціальному нормативному впливі.

Розгляд другого питання теми потребує проведення загальної класифікації соціальних норм, що здатні впливати у якості правил на суспільні відносини. Корисно здійснювати таку класифікацію з використанням порівняльного методу дослідження, що якісно відображає невід'ємні ознаки цих норм.

Порівнюючи технічні норми та норми права слід звернути особливу увагу на шляхи переростання технічних норм у правові та навести відповідні приклади з чинного законодавства України. Окремо треба пояснити сфери впливу технічних норм на суспільні відносини, окреслити їх якісну

характеристику.

Співвідношення норм моралі та норм права доцільно пояснювати відштовхуючись від походження їх в процесі розвитку суспільства та, водночас, спираючись на засоби забезпечення як норм моралі, так і норм права. Тут важливо визначити і моральну основу правових норм.

Література:

Основна:

1. Ведерніков Ю. Теорія держави та права: Навч пос.-4-е вид., доп. і перероб. 2005
2. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. / За ред. О. Зайчука – К.,2008
3. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. / За ред. В.В. Копейчикова – К., 2001
4. Кельман М.С. Загальна теорія держави і права: Підручник, 2008
5. Олійник А.Ю. та ін. Теорія держави і права: Навч.посіб.-К.,2001
6. Погребной И.М. Теория права :Учеб. пособ.-Х.,2003
7. Рабінович П.М. Основи загальної теорії держави і права: Навч.посіб.-К.,2001
8. Скаун О.Ф. Теория государства и права: Учебник-Х.,2000
9. Теорія держави і права: Навч.посібник/ За заг ред. С.Л. Лисенкова; В.В. Копейчикова,2004

Додаткова:

1. Алексеев С.С, Общие дозволения и общие запреты в советском праве.- М., 1989.
2. Бобнева М.И. Социальные нормы и регуляция поведения. М., 1978.
3. Варламова Н. Право и справедливость: соотношение в контексте различных типов правопонимания // Право України.-2010.- №4.-С.70-76
4. Гойман В.И. Действие права.- М., 1992.
5. Зиорук С. Церковь и государство в Украине. К., 1996.
6. Кенжетаев Т.Р. Технические, санитарные, гигиенические нормы и права граждан на здоровую окружающую среду// Сов. государство и право. 1990. №11.- С. 13-20
7. Кудрявцев В.Н., Казимирчук В П. Современная социология права - М., 1995 Гл.3.
8. Кудрявцев В.Н., Никитинский В.И., Самощенко И.С., Глазырин В.В. Эффективность правовых норм.- М., 1980,
9. Лебедев С.Я. Антиобщественные традиции, обычаи и их влияние на преступность. Омск, 1989.
10. Лукашева Е.А. Право. Мораль. Личность. М., 1986.
11. Медведчук В. Питання ефективності чинного законодавства // Право України, 1998, №6
12. Пеньков Е.М. Социальные нормы: управление, воспитание, поведение. М., 1990.

13. Поспелов Д.А., Шестер В.А. Нормативное поведение в мире людей и машин. Кишинев. 1990.
14. Рабінович П.М. Основи загальної теорії держави та права. К., 1996.
15. Теория права и государства /Под ред. проф. В.В.Лазарева. М., 1996, с.108-120.
16. Тихомиров Ю.А. Действие закона,-М., 1992.
17. Хропанюк В.Н. Теория государства и права. М., 1996, с.196-203.

ТЕМА 9. Поняття права. Співвідношення права з політикою, економікою, культурою. Право та демократія

1. Особливості та концепції праворозуміння.
2. Поняття, сутність і ознаки права. .
3. Функції права.
4. Принципи права.
5. Право, політика, економіка.

Методичні рекомендації:

Характеристику наукових доктрин праворозуміння бажано здійснювати за такою схемою: період виникнення; найвідоміші науковці, що поширювали теорію (або прихильники); зміст підходу до розуміння категорії “право”. Окрему увагу в процесі характеристики нормативної, ідеологічної та соціологічної концепцій треба приділити аспектам, що об’єднують ці теорії – відображенню їх змісту у сучасних дефініціях категорії “право”.

Аналіз другого питання теми ставить завдання не тільки сформулювати сучасні визначення права, але й ретельно зупинитися на невід’ємних його ознаках. Якісні ознаки права потрібно характеризувати у вигляді окремих дефініцій не припускаючи тавтології та з метою розкриття їх змістовної особливості. Доцільно використовувати порівняння ознак права з ознаками інших соціальних регуляторів, що дає можливість висвітлити їх як загальні для всіх, так і притаманні тільки праву.

Визначення функцій права як загальних напрямків його впливу на суспільні відносини передбачає здійснення характеристики класифікації цих функцій за ознакою соціальної впливовості на загально-соціальні та спеціально-соціальні. Особливу увагу при висвітленні загально-соціальних функцій треба приділити регулятивній функції та її видам. Аналіз спеціально-соціальних функцій передбачає оглядову характеристику змісту та прикладами втілення ідеологічної, виховної, превентивної, інформаційної, оцінювальної та інших функцій права.

Пояснення принципів права як певних вихідних ідей корисно також здійснювати з використанням загальної класифікації їх на загальнолюдські, галузеві та міжгалузеві. Роз’яснення змісту окремих принципів буде більш

вдалим, якщо будуть наводитися й типові помилки серед студентів у розумінні деяких з них (презумпція невинності, верховенство закону і права та ін.).

П'яте питання теми ставить завдання співвіднести право з політикою та економікою шляхом роз'яснення шляхів та способів впливу права на економічні та політичні процеси у суспільстві, а також зворотного процесу – впливу економіки та політики на динаміку права з відповідними прикладами.

Література:

Основна:

1. Ведерніков Ю. Теорія держави та права: Навч пос.-4-е вид., доп. і перероб. 2005
2. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. / За ред. О. Зайчука – К.,2008
3. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. / За ред. В.В. Копейчикова – К., 2001
4. Кельман М.С. Загальна теорія держави і права: Підручник, 2008
5. Олійник А.Ю. та ін. Теорія держави і права: Навч.посіб.-К.,2001
6. Погребной И.М. Теория права :Учеб. пособ.-Х.,2003
7. Рабінович П.М. Основи загальної теорії держави і права: Навч.посіб.-К.,2001
8. Скакун О.Ф. Теория государства и права: Учебник-Х.,2000
9. Теорія держави і права: Навч.посібник/ За заг ред. С.Л. Лисенкова; В.В. Копейчикова,2004

Додаткова:

1. Алексеев С.С, Теория прва.- М.,1995. С.99-110.
2. Алексеев С.С. Право на пороге нового тысячелетия. М., Статут, 2000., С.11-52.
3. Алексеев С.С. Право. Опыт комплексного исследования. М., Статут, 1999. С.27-39, 57-60.
4. Алексеев С.С. Право: время новых подходов // Сов. государство и право. 1991. №2. - С. 50-65
5. Бережнов А.Г. Теоретические проблемы правопонимания и формирования содержания права// Вестник Московского университета. Серия 11.Право. 1999. №4. С. 3-14
6. Берман Г.Д. Западная традиция права: эпоха формирования. М. 1994, С. 48-60, 504-522.
7. Горобец, В.Д. Современные подходы к пониманию права и их значение для управленческой и правоохранительной деятельности: Лекция.- М: Акад.МВД России, 1994
8. Кистяковский Б.А. Право как социальное явление // Социологические исследования. 1990. № 3.
9. Козюбра М. Праворозуміння: поняття, типи та рівні // Право України.-2010.- №4.-С.10-22

10. Колодій А.М. Принципи права України.- К., 1998. С. 57-72.
11. Лейст О, Сущность и исторические типы права. //Вестник Московского ун-та Право.1992, №1.
12. Лейст О.Э. Три концепции права// Советское государство и право, 1991, №12, с.3-11
13. Лисенков С.Л. До питання про сутність та зміст права.- В кн.: Проблеми удосконалення кримінального та кримінально-процесуального законодавства .- К., 1993.- с.79-82
14. Макаров О.В. Соотношение права и государства // Государство и право. 1995, №2.- С. 22-28
15. Матузов Н.И. Право как центральный элемент и нормативная основа правовой системы // Вопр. теории государства и права: личность, право, правовая система. Вып. Саратов, 1988. - С. 106-114
16. Морозова Л.А. Право и экономические отношения // Советское государство и право, 1991, № 7. С. 123-126.
17. Нерсисянц В.С. Наш путь к праву. От социализма к цивилизму. - М., 1992 С.7-10, 318-330.
18. Нерсисянц В.С. Философия права,- М., 1997. Р I (гл. 2,3,8); Р. 5 (гл. 5).
19. Ооротов Ю. Праворозуміння як аксіоматичне начало (постулат) права // Право України.-2010.- №4.-С.49-56
20. Паламарчук В. Право і перехідна економіка України: взаємодія чи суперечність? //Право України, 1997. №5- С. 36-39
21. Рабінович П.М. Основи загальної теорії держави та права. К., 1996, с.49-63.
22. Рабінович П.М. Право сучасної України: тенденції та суперечності розвитку // Правова система України. Питання теорії і практики. - К. 1993.
23. Теория права и государства /Под ред. проф. В.В.Лазарева. М., 1996, с.99-106.
24. Хропанюк В.Н. Теория государства и права. М., 1996, с.171-184, 202-206.
25. Цвік М. Праворозуміння (значення повторюваності суспільних відносин для його дослідження) // Право України.-2010.- №4.-С.22-29
26. Шкредов В.П. Экономика и право.- М., 1990. Гл. 1,2.

ТЕМА 10. Форми права

1. Поняття та види форм права.
2. Правовий звичай.
3. Нормативно-правовий договір.
4. Нормативно-правовий акт.
5. Правовий прецедент.
6. Інші нетрадиційні форми права.

Методичні рекомендації:

Зовнішній прояв права у його формах – питання, що сприяє роз'ясненню шляхів сучасного відображення у нормативно-правових актах правил які виникають у суспільстві за різних обставин і набувають єдиного юридичного сенсу і значення. Необхідно визначити зміст таких традиційних у юриспруденції видів джерел права як правовий звичай, правовий прецедент, нормативно-правовий договір та нормативно-правовий акт.

Дослідження нетрадиційних джерел права звертає нашу увагу на такі різновиди форм права як релігійно-правові догмати та ідеологічні норми, що можуть виступати у якості основного “будівельного матеріалу” окремих правових систем сучасності. Слід здійснити наголос на те, що традиційні джерела у сучасному розумінні не є закритою догмою, а процес розвитку форм права передбачає доповнення звичайного переліку наприклад, принципами права, або окремими елементами юридичної практики (владне розпорядження).

Література:

Основна:

1. Ведерніков Ю. Теорія держави та права: Навч пос.-4-е вид., доп. і перероб. 2005
2. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. / За ред. О. Зайчука – К.,2008
3. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. / За ред. В.В. Копейчикова – К., 2001
4. Кельман М.С. Загальна теорія держави і права: Підручник, 2008
5. Олійник А.Ю. та ін. Теорія держави і права: Навч.посіб.-К.,2001
6. Погребной И.М. Теория права :Учеб. пособ.-Х.,2003
7. Рабінович П.М. Основи загальної теорії держави і права: Навч.посіб.-К.,2001
8. Скаун О.Ф. Теория государства и права: Учебник-Х.,2000
9. Теорія держави і права: Навч.посібник/ За заг ред. С.Л. Лисенкова; В.В. Копейчикова,2004

Додаткова:

1. Бірюкова А. Співвідношення звичаю та закону: історичний аналіз // Право України.-2008.- №3.-С.41-44
2. Володимир Мельник. Поняття та ознаки нормативно-правового акта: теоретичний аспект // Юридична Україна.-2009.- №8.-С. 17-28
3. Зивс С.Л. Источники права. М., 1981.
4. Мельник В. Конституція України в ієрархічній структурі законодавства: науково-теоретичний аспект // Право України.-2009.- №5.- С.61-67.
5. Мідзяновська В. Судовий прецедент: структура, види // Право України.-2006.- №6.-С. 119-124

6. Муромцев Т.И. Источники права (теоретические проблемы) // Правоведение. 1992. № 2. - С. 12-76
7. Наталія Гураленко. Судовий прецедент: свавілля чи потреба часу? (філософсько-правовий дискурс) // Юридична Україна.-2009.- №6.-С. 10-17
8. Наталія Гураленко Філософія закону // Юридична Україна.-2008.- №3.-С. 7-13
9. Наумов А. Судебный прецедент – источник права // Адвокат. 1993. № 4-3 - С. 10-13
10. Погребной И.М. Теория права: Учебное пособие. – Х.: Основа, 2003. С. 55-62.
11. Разумович Н.Н. Источники и форма права // Сов. гос-во и право. 1988. № 3.- С. 40-52
12. Теплюк М. Дія права і дія закону в сучасному аспекті праворозуміння // Право України.-2010.- №4.-С.182-191

ТЕМА 11. Нормативно-правовий акт: поняття, ознаки, система та види.

1. Закон як форма права вищої юридичної сили.
2. Види й особливості підзаконних актів.

Методичні рекомендації:

Характеристика закону як юридичної категорії в контексті даної теми розкриває один з видів нормативно-правового акту, що характеризується вищою юридичною силою. Це потребує формулювання самої дефініції та здійснення загальної класифікації видів закону. Окремо доцільно дати пояснення сфері впливу закону, тобто видам дії закону у часі, просторі та щодо кола осіб.

Друге питання також орієнтоване на розкриття змісту одного з видів нормативно-правового акту – підзаконного акту. Тут важливо не тільки визначити поняття та різновиди підзаконних нормативно-правових актів, але й вказати на специфіку співвідношення їх з законом, як актом вищої юридичної сили.

Література:

Основна:

1. Ведерніков Ю. Теорія держави та права: Навч пос.-4-е вид., доп. і перероб. 2005
2. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. / За ред. О. Зайчука – К., 2008
3. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. / За ред. В.В. Копейчикова – К., 2001
4. Кельман М.С. Загальна теорія держави і права: Підручник, 2008
5. Олійник А.Ю. та ін. Теорія держави і права: Навч. посіб.-К., 2001
6. Погребной И.М. Теория права :Учеб. пособ.-Х., 2003
7. Рабінович П.М. Основи загальної теорії держави і права: Навч. посіб.-К., 2001

8. Скакун О.Ф. Теория государства и права: Учебник-Х.,2000
9. Теорія держави і права: Навч.посібник/ За заг ред. С.Л. Лисенкова; В.В. Копейчикова,2004

Додаткова:

1. Мельник В. Конституція України в ієрархічній структурі законодавства: науково-теоретичний аспект // Право України.-2009.- №5.- С.61-67.
2. Мельник В. Поняття та ознаки нормативного акта: теоретичний аспект // Юридична Україна. – 2009. - № 8.- С. 17-28.
3. Назаренко Э. Закон у системі нормативних актів України // Право України.— 1995.— № 12.— С. 11-18.
4. Наталія Гураленко Філософія закону // Юридична Україна.-2008.- №3.-С. 7-13Офіційний вісник, 2000, № 17
5. Рабінович П. М.Основи загальної теорії права та держави. Навчальний посібник.— К.: Атіка.— 2001. – С.51
6. Скакун О. Ф. Теория государства и права. Харьков, издательство “Консум”, 2000. - С. 435
7. Теплюк М. Дія права і дія закону в сучасному аспекті праворозуміння // Право України.-2010.- №4.-С.182-191
8. Тодыка Ю. Н. Конституционное право Украины: отрасль права, наука, учебная дисциплина. Харьков, издательство «Фолио-Райдер», 1998. – С. 87
9. Томкіна О. Підзаконність актів Кабінету Міністрів України як їх юридична властивість // Юридична Україна. – 2006. - № 12.- С. 28-31.

ТЕМА 12. Правотворчість

1. Поняття правоутворення та його співвідношення з правотворчістю й нормотворчістю.
2. Ознаки, принципи та функції правотворчості.
3. Стадії законотворчого процесу. Законодавча техніка.
4. Систематизація законодавства: поняття та форми.

Методичні рекомендації:

Порівняльний аналіз категорій “правоутворення”, “правотворчість” та “нормотворчість” необхідний для з’ясування особливостей та відмінностей як самих понять, так і процесів, що позначаються цими назвами. Водночас, таким чином здійснюється поєднання суто теоретичних уявлень про формування права з практичними процесами нормотворчої та законотворчої діяльності.

Здійснення характеристики правотворчості шляхом дослідження її ознак, принципів та функцій вбачається корисним способом визначення

відмінних характеристик від інших видів правової діяльності: правозастосування, інтепретаційно-правової діяльності, правового виховання та ін.

Третє питання вимагає дослідити стадії та етапи процесу створення юридичних норм на прикладі законотворчості в діяльності Верховної Ради України. У характеристиці стадії законодавчої ініціативи та підготовки проекту закону важливо звернути увагу на етап встановлення необхідності у правовому регулюванні певних суспільних процесів на рівні закону. Стадія прийняття проекту закону звертає увагу на послідовність та зміст окремих читань законопроекту. Подальші стадії: затвердження, оприлюднення, набуття чинності не вичерпують всю складність процесу законотворчості, що продовжується у систематизації, змінах, доповненнях, скасуванні частини або цілого закону. Окрему увагу слід звернути на поняття та особливості законодавчої техніки. При цьому, доцільно порівняти законодавчу та юридичну техніку.

Характеристика систематизації законодавства є логічним продовженням процесу законотворення. Тут корисно відштовхнутись від початкового етапу систематизації – обліку. Пояснення окремих різновидів систематизації: консолідації, інкорпорації та кодифікації необхідно ілюструвати прикладами з сучасних законодавчих збірок та кодексів України.

Література:

Основна:

1. Ведерніков Ю. Теорія держави та права: Навч пос.-4-е вид., доп. і перероб. 2005
2. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. / За ред. О. Зайчука – К., 2008
3. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. / За ред. В.В. Копейчикова – К., 2001
4. Кельман М.С. Загальна теорія держави і права: Підручник, 2008
5. Олійник А.Ю. та ін. Теорія держави і права: Навч. посіб.-К., 2001
6. Погребной И.М. Теория права :Учеб. пособ.-Х., 2003
7. Рабінович П.М. Основи загальної теорії держави і права: Навч. посіб.-К., 2001
8. Скакун О.Ф. Теория государства и права: Учебник-Х., 2000
9. Теорія держави і права: Навч. посібник/ За заг ред. С.Л. Лисенкова; В.В. Копейчикова, 2004

Додаткова:

1. Артикуца Н. Проблеми і перспективи вивчення юридичної термінології //Право України, 1998, №4 - С. 21-22
2. Бойков А.Д. О законотворчестве, судебной власти и правосудии //Государство и право. 1992. №11.- С. 72-84
3. Власенко Н.А. Язык права.- Иркутск, 1997.
4. Гаврилов О.А. Стратегия правотворчества и социальное

прогнозирование. М., 1993.

5. Головатий С., Зайцев Ю., Усенко І. Правнича термінологія і державотворчий процес //Українське право. 1995. №1.- С. 31-41

6. Горьовий Л., Швець М. Інформація і законотворчий процес //Віче. 1996. №5.- С. 110-116

7. Гузнов А.Г. та ін. Современный законодательный процесс: основные институты и понятия.- Смоленск, 1995.

8. Дрейшев Б.В. Правотворчество и правовое регулирование //Правоведение. 1985. №1.- С. 28-31

9. Заєць А. Законодавча діяльність: деякі питання методології, теорії і практики //Українське право. 1995.-№1. - С. 34-43

10. Керимов Д.А. Законодательная техника.- М., 1998.

11. Керимов Д.А. Культура и техника законотворчества. - М., 1991. Гл.1, 2, 3.

12. Копейчиков В.В. Питання кодифікації законодавства України //Вісник Академії правових наук України. - Харків. 1994, №2.- С. 15-31

13. Кравченко С. Про стиль законодавства //Право України, 1998, №3. - С. 61-62

14. Олійник А., Писаренко О. Сім разів відміряти //Віче. 1997. №1. - С. 40-52

15. Опришко В. Законотворчість: сьогодні і завтра //Віче. 1996. №7. - С. 85-99

16. Погребной И.М. Теория права: Учебное пособие. – Х.: Основа, 2003. С. 47-53.

17. Рабінович П.М. Основи загальної теорії держави та права. К., 1996. С. 68-76, 90-96.

18. Роман Ященко. Правотворчість в умовах перехідних суспільств як предмет теоретико-правового дослідження // Юридична Україна. – 2009. - № 6.- С. 24-32

19. Роман Ященко. Функції правотворчості в контексті дослідження перехідних суспільств // Юридична Україна. – 2009. - № 8.- С. 34-41

20. Теория права и государства /Под ред. проф. В.В.Лазарева. М., 1996. С. 130-134.

21. Хижняк С.П. Правовая терминология и проблемы ее упорядочения // Правоведение. 1990. №6.- С. 100-106

22. Хропанюк В.Н. Теория государства и права. М., 1996.

ТЕМА 13. Система права

1. Правова система та система права, їх співвідношення.
2. Поняття та структурні елементи системи права.
3. Система права та система законодавства.

Методичні рекомендації:

Здійснення характеристики категорії “система права” у порівнянні з “правовою системою” потрібно для виявлення суттєвих відмінностей між цими дуже схожими за назвою поняттями. Крім того, це аналітичний підхід до такого розділу у теорії права як порівняльне правознавство. Визначення системи права ґрунтується на розумінні її як певної внутрішньої структури усієї сукупності правових норм.

Дослідження структури системи права спрямовується по таких напрямках: роз’яснення суті категорії “інститут права” з відповідними прикладами галузових та міжгалузових інститутів; роз’яснення категорій “галузь права” та “підгалузь права”, з використанням таких елементів як “норма права” та “інститут права” і певними прикладами.

Характеристика системи права буде більш виразною завдяки розкриттю змісту зовнішньої форми відображення цієї системи у діючій сукупності законодавчих актів держави. Окрему увагу, при цьому, слід звернути на сучасне роз’яснення Конституційного Суду України щодо категорії “законодавство” в широкому розумінні.

Література:

Основна:

1. Ведерніков Ю. Теорія держави та права: Навч пос.-4-е вид., доп. і перероб. 2005
2. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. / За ред. О. Зайчука – К., 2008
3. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. / За ред. В.В. Копейчикова – К., 2001
4. Кельман М.С. Загальна теорія держави і права: Підручник, 2008
5. Олійник А.Ю. та ін. Теорія держави і права: Навч. посіб.-К., 2001
6. Погребной И.М. Теория права :Учеб. пособ.-Х., 2003
7. Рабінович П.М. Основи загальної теорії держави і права: Навч. посіб.-К., 2001
8. Скаун О.Ф. Теория государства и права: Учебник-Х., 2000
9. Теорія держави і права: Навч. посібник/ За заг ред. С.Л. Лисенкова; В.В. Копейчикова, 2004

Додаткова:

1. Алексеев С.С., Теория права.- М., 1995. С. 99-110.
2. Аннерс Є. История европейского права.- М., 1994.
3. Берман Г.Д. Западная традиция права: эпоха формирования. М., 1994. С 48-60, 504-522.
4. Бехруз Х. Праворозуміння, розуміння права і правова система // Право України.-2010.- №4.-С.143-148
5. Глунова Л.Б. Система правовых норм и отраслевое подразделение права //Правоведение. 1987. №4.
6. Мірошніченко М. Системно, інформаційний підхід у контексті методологічного

забезпечення наукового аналізу проблем теорії правової системи України // Право України.-2007.- №6.-С. 22-26.

Опришко В. Законодавство на перспективу //Політика і час. 1996. №6. С.45-47.

7. Опришко В.Ф. Основні положення проекту концепції розвитку законодавства України до 2005р. //Концепція розвитку законодавства України, - Київ, 1996. С. 3-17.

8. Погорілко В., Малишко М. Правова система України: стан та перспективи розвитку //Віче, 1993, №9. С.23-24.

9. Погребной И.М. Теория права: Учебное пособие. – Х.: Основа, 2003. С. 63-71.

10. Поленина С.В. Система права и система законодательства //Правоведение, 1987. №5.

11. Рабінович П.М. Законодавство сучасної України: до характеристики тенденції розвитку //Вісник Академії правових наук України. - Харків, 1996. - №7. -С. 14-17.

12. Рабінович П.М. Основи загальної теорії держави та права. К., 1996. С.76-80.

13. Решетников Ф М. Правовые системы стран мира,- М., 1993.

14. Теория права и государства /Под ред. проф. В.В.Лазарева. М., 1996. С. 260-276.

15. Тиунова Л.Б. Системные связи правовой действительности.- СП , 1991.

16. Тихомиров Ю.А Проблемы сравнительного законовещения //Государство и право. 1993, №8.- С. 45-51

17. Тихомиров Ю.А. Публичное право,-М., 1995.

18. Хропанюк В.Н. Теория государства и права. М., 1996 С. 289-306.

19. Шемшученко Ю.С. Конституційні засади системи законодавства України. //Вісник Академії правових наук України. -Харків.- Вип.І 1993 - С. 22-25.

20. Шемшученко Ю.С. Теоретичні засади концепції розвитку законодавства України //Право України. 1996, №8. - С. 3-8

21. Шмельова Г. Г. Юридичні засоби удосконалення змісту і форми законодавства //Концепція розвитку законодавства України. - К., 1996.

22. Шмельова Г.Г. Кодифікація і особливості її здійснення в законотворчому процесі //Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні.- Львів, 1996.

ТЕМА 14. Правові відносини

1. Поняття, ознаки і види правових відносин.
2. Об'єкт правових відносин.
3. Суб'єкти правових відносин.
4. Зміст правових відносин.
5. Юридичні факти.

Методичні рекомендації:

Перше питання теми ставить завдання окреслити коло невід'ємних відзнак правових відносин у порівнянні з іншими видами соціальних відносин, а саме: врегульованості нормами права, предметності, наявності не менш як двох сторін, можливості простежити їх крізь права та обов'язки сторін та інші ознаки.

Особливість розуміння об'єкту правових відносин спирається на подвійність у сучасній науковій юридичній літературі пояснень змісту щодо "приводу виникнення правових відносин". З одного боку його розуміють як елементи навколишнього світу (власність, гроші, честь та ін.), з іншого боку – як будь-яке право (право власності, право на честь, гідність та ін.). Доцільно в процесі роз'яснення цієї категорії використовувати таку ознаку об'єкту як можливість змінюватись у динаміці правового відношення.

Структура відповіді на третє питання теми складається з наступних основних елементів: характеристики самої категорії "суб'єкт правових відносин"; визначення змісту таких його видів як фізична особа та юридична особа; роз'яснення змісту та динаміки правосуб'єктності.

Зміст правових відносин розкривається шляхом характеристики двох основних елементів цього структурного компоненту складу правовідносин: фактичного змісту та юридичного змісту. Вони відображають так звану зовнішню сторону правових відносин.

Специфіка засвоєння особливості юридичного факту як невід'ємної складової правових відносин проявляється, перш за все, у впливі його на динаміку правових відносин, а також у тому, що характеристика самого юридичного факту міститься у тексті норм права, які регулюють означені відносини. Загальна класифікація юридичних фактів здійснюється шляхом характеристики таких різновидів як факти дії та події, правовстановлюючі, правозмінюючі та правоскасовуючі юридичні факти, юридичні факти презумпції.

Література:

Основна:

1. Ведерніков Ю. Теорія держави та права: Навч пос.-4-е вид., доп. і перероб. 2005
2. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. / За ред. О. Зайчука – К., 2008
3. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. / За ред. В.В. Копейчикова – К., 2001
4. Кельман М.С. Загальна теорія держави і права: Підручник, 2008
5. Олійник А.Ю. та ін. Теорія держави і права: Навч. посіб.-К., 2001
6. Погребной И.М. Теория права :Учеб. пособ.-Х., 2003
7. Рабінович П.М. Основи загальної теорії держави і права: Навч. посіб.-К., 2001
8. Скаун О.Ф. Теория государства и права: Учебник-Х., 2000
9. Теорія держави і права: Навч. посібник/ За заг ред. С.Л. Лисенкова;

Додаткова:

1. Варламова Н.В. Правоотношения: философский и юридический подходы // Известия высших учебных заведений. Правоведение. 1991 г. №4. - С. 56-61
2. Віхров О. Юридичні факти як підстави виникнення, зміни і припинення господарських правовідносин // Право України.-2008.- №7-С. 53-58
3. Гревцов Ю. К. Правовое отношение и осуществление права. - Ленинград, 1987. С. 13-21.
4. Гревцов Ю. К. правопониманию: правовые отношения в связи с юридическими фактами и нормами права // Право України.-2010.- №4.-С.148-156
5. Передерієв Є. Фундаментальна категорія «правовідносини» у системах права // Право України.-2007.- №10-С. 118-120
6. Погребной И.М. Теория права: Учебное пособие. – Х.: Основа, 2003. С.333-348.
7. Протасов В.Н. Правоотношения как система. - М., 1991 Гл 2 .
8. Протасов В.Н. Категория “Объект правоотношения” // Сов. государство и право. 1988. №2.
9. Рабінович П.М. Основи загальної теорії держави та права. К., 1996 С. 102-106.
10. Рабінович П.М. Правовідносини// Українська радянська енциклопедія. Вид 2 Т.8-К., 1982.
11. Теория права и государства /Под ред. проф. В.В.Лазарева. М., 1996. С.154-164.
12. Халфина Р.О. Общее учение о правоотношении. М., 1974.
13. Хропанюк В.Н. Теория государства и права. М., 1996. С. 306-329.
14. Юридичний словник-довідник. - К., 1996. (Відповідні статті.)
15. Юлія Гнатушенко. Правові відносини та їх місце в механізмі правового регулювання // Юридична Україна. – 2007. - № 12- С. 10-15

ТЕМА 15. Реалізація права

1. Форми безпосередньої реалізації норм права.
2. Застосування права: поняття, ознаки, функції.
3. Стадії правозастосовчого процесу.
4. Правозастосовчий акт: поняття, ознаки, види.

Методичні рекомендації:

Дослідження безпосередніх форм втілення права в життя ставить завдання розкрити сутність таких категорій як використання норм права, виконання норм права та дотримання норм права. Особлива увага при цьому приділяється нормативним способам впливу на поведінку суб'єктів з допомогою дозволів, зобов'язань та заборон.

Особливості розгляду категорії застосування норм права проявляються крізь такі аспекти як специфічність суб'єктів цієї діяльності у порівнянні з суб'єктами простих (безпосередніх) форм реалізації норм права; складність та послідовність процедури (процесу) застосування; юридична особливість та форма наслідків процесу застосування норм права.

Головне, центральне місце питання складної форми реалізації норм права складається з процесуальних стадій правозастосовчої діяльності. Аналіз першої стадії – встановлення фактичних обставин юридичної справи вимагає, водночас, здійснення характеристики головних умов або вимог потрібності у такому застосуванні. Друга стадія – юридична кваліфікація може бути більш ретельно характеризувана шляхом розподілу її на менш дрібні етапи: а) юридична кваліфікація фактичних обставин; б) юридична кваліфікація самої юридичної норми. Стадія прийняття рішення також може бути розподілена на підстадії для більш ретельного дослідження. Наприклад, безпосередньо розробка рішення та його формулювання – один етап; другий – закріплення означеного рішення у правозастосовчому акті.

Характеристика акту правозастосування вимагає не тільки його ретельний аналіз з точки зору внутрішньої побудови, але й порівняння з іншими видами юридичних актів: нормативно-правового та акту інтерпретації норм права. Здійснення класифікації видів правозастосовчих актів доцільно здійснювати з урахуванням різноманітності форм юридичного процесу, різноманітності суб'єктів правозастосування, рівня важкості для суб'єктів юридичних наслідків правозастосування та інші підстави розподілу по видах.

Література:

Основна:

1. Ведерніков Ю. Теорія держави та права: Навч пос.-4-е вид., доп. і перероб. 2005
2. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. / За ред. О. Зайчука – К., 2008
3. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. / За ред. В.В. Копейчикова – К., 2001
4. Кельман М.С. Загальна теорія держави і права: Підручник, 2008
5. Олійник А.Ю. та ін. Теорія держави і права: Навч. посіб.-К., 2001
6. Погребной И.М. Теория права :Учеб. пособ.-Х., 2003
7. Рабінович П.М. Основи загальної теорії держави і права: Навч. посіб.-К., 2001
8. Скаун О.Ф. Теория государства и права: Учебник-Х., 2000
9. Теорія держави і права: Навч. посібник/ За заг ред. С.Л. Лисенкова; В.В. Копейчикова, 2004

Додаткова:

1. Володимир Малента. Доктринальне тлумачення норм права // Юридична Україна. – 2008. - № 12- С. 30-37

2. Вопленко Н.Н. Общая теория реализации права и правоприменительная деятельность следователя // Проблемы применения правовых норм на предварительном следствии. Волгоград, 1982.
3. Гойман В.И. Действие права. - М., 1992.
4. Гуржій Т. Місце юридичної кваліфікації у процесі правозастосування // Право України.-2006.- №4-С. 29-32
5. Ершов В. В. Судебное правоприменение (теоретические и практические Закон: создание и толкование / Под. ред. Пиголкина А.С.- М., 1998.
6. Ігор Митрофанов, Тетяна Гайкова. Поняття та складові початкового етапу механізму правореалізації // Юридична Україна. – 2007. - № 12- С. 15-21
7. Исполнение законов. Круглый стол // Сов. государство и право. 1992, №6-7.
8. Карабань В. Правозастосовчі аспекти системи права // Право України.-2006.- №5-С. 48-53
9. Малеин Н.С. Закон, ответственность и злоупотребление правом // Сов. государство и право. 1991, №11.- С. 64 - 72
10. Малеин Н.С. Правовые принципы, нормы и судебная практика // Государство и право. 1996. №6.- С. 40-44
11. Маликов М.К. Проблемы реализации права. - Казань. 1988. Гл. 2,3.
12. Погребной И.М. Теория права: Учебное пособие. – Х.: Основа, 2003. С. 80-84.
13. Проблемы реализации права. Свердловск, 1990.
14. Рабинович П.М. Общетеоретические вопросы реализации советского права // Вестник Львовского университета Серия юрид. 1983 Вып. 22. С. 8 – 10.
15. Рабінович П.М. Основи загальної теорії держави та права. К., 1996. С. 88-90.
16. Теория права и государства /Под ред. проф. В.В.Лазарева. М., 1996. С. 195-202.
17. Хропанюк В.Н. Теория государства и права. М., 1996. С. 258-276.

Перелік тем, методичні рекомендації та рекомендована література з «Історії держави та права»

Змістовий модуль 1. Держава та право зарубіжних країн.

Тема 1. Предмет і метод теорії держави та права. Держава та право Давньосхідних рабовласницьких держав.

Актуальність курсу історії держави і права зарубіжних країн. Предмет історії держави і права зарубіжних країн. Принципи та методи історії держави і права зарубіжних країн. Періодизація курсу історії держави і права зарубіжних країн. Державний та суспільний лад Єгипту та Вавилону. Характеристика права Єгипту та Вавилону. Закони Хаммурапі. Державний та суспільний лад Індії та Китаю. Характеристика права Індії та Китаю. Закони Ману.

Тема 2. Держава та право античного світу.

Утворення Афіїнської рабовласницької держави. Реформи Тезея, Драконта, Солона і Клісфена. Державний лад Афін. Суспільний лад Афін. Право Афін. Особливості виникнення Спарти. Державний лад Спарти. Суспільний лад Спарти. Право Спарти. Закони Лікурга. Особливості виникнення Давнього Риму. Реформи Сервія Туллія. Державний лад Римської республіки. Суспільний лад Римської республіки. Державний лад Римської Імперії періоду принципату. Державний лад Римської Імперії періоду доміанату. Римське право ранньої республіки. Закони XII таблиць. Римське публічне право. Римське приватне право.

Тема 3. Ранньофеодальна держава та право.

Загальна характеристика феодальної держави та права. Державний лад франкської держави. Реформа Карла Мартелла. Суспільний лад. Право франкської держави. Салічна правда. Державно-правовий розвиток ранньофеодальної Франції. Державно-правовий розвиток ранньофеодальної Англії. Державно-правовий розвиток ранньофеодальної Німеччини. Державно-правовий розвиток Візантійської імперії. Кодифікація римського права у VI ст.

Тема 4. Станово-представницька монархія та право.

Причини становлення станово-представницьких монархій в Західній Європі. Економічні зміни, поява великих міст – економічних центрів. Оформлення феодальних станів. Станово-представницька монархія у Франції. Генеральні штати, їх склад і компетенція. Станово-представницька монархія в Англії. Парламент, його склад і компетенція. Особливості станово-представницьких органів Німеччини в умовах феодальної роздробленості. Рейхстаг, його склад і компетенція. Ландтаги, їх склад і компетенція. Система права Франції. Система права Англії. Система права Німеччини.

Тема 5. Абсолютна монархія та право.

Причини виникнення абсолютизму в монархіях Західної Європи. Класичний абсолютизм у Франції. Ліквідація станово-представницьких органів та посилення необмеженої королівської влади. Бюрократичний апарат управління. Обмежений абсолютизм в Англії. Королівська влада і парламент. Центральні органи влади. Особливості абсолютизму Німеччини в умовах феодальної роздробленості. Князівський абсолютизм в Пруссії та Австрії. Система права Франції. Система права Англії. Система права Німеччини.

Тема 6. Виникнення та розвиток буржуазної держави та права в Англії.

Причини буржуазної революції в Англії: соціально-економічні, політичні. Початок буржуазної революції та громадянської війни в Англії. «Петиція про право», «Велика ремонстрація», «19 пропозицій». Громадянська війна в Англії, антироялістські політичні сили. Проголошення англійської республіки. Протекторат О. Кромвеля. «Знаряддя управління» 1653 року. Причини та наслідки реставрації монархії в Англії. «Habeas Corpus Act». «Славна революція» 1688 р., «Біль про права», «Акт про престолонаслідування (облаштування)». Утвердження принципів парламентської монархії. Становлення двопартійної системи. Право Англії: джерела права, цивільне право, кримінальне право.

Тема 7. Виникнення та розвиток буржуазної держави та права в США.

Причини буржуазної революції в США: соціально-економічні, політичні. Початок війни за незалежність. I та II Континентальні Конгреси. Прийняття «Декларації незалежності Сполучених Штатів». «Статті конфедерації» 1781 р. – перша конституція США. Версальський мирний договір 1783 р. Конституція США 1787 р. Біль про права 1789 р. Формування та зростання соціально-економічного та політичного протистояння Півдня та Півночі США. Громадянська війна 1861-1865 рр. в США та її політичні наслідки. «Реконструкція Півдня». Формування двопартійної системи в США. Право США: джерела права, цивільне право, кримінальне право.

Тема 8. Виникнення та розвиток буржуазної держави та права у Франції.

Причини буржуазної революції у Франції. Основні етапи революції у Франції. «Декларація прав людини та громадянина» 1789 р. Конституція 1791 р. ліквідація королівської влади. Проголошення республіки. Якобінська диктатура. Конституція 1793 р. Термідоріанський переворот, Директорія та Конституція 1795 р. Період Консульства та Конституція 1799 р. Встановлення, розвиток та падіння I імперії. Реставрація Бурбонів. Хартія 1814 р. Революція 1830 р. Конституція 1830 р. Революція 1848 р.

Встановлення Другої республіки. Конституція 1848 р. Державний переворот 1851 р. Конституція 1852 р. та проголошення II імперії. Державно-правова характеристика Паризької комуни 1871 р. Встановлення Третьої республіки та конституційні акти 1875 р. Право Франції: джерела права, цивільне право. Кодекс 1804 р., кримінальне право. Кодекс 1810 р.

Тема 9. Утворення та розвиток буржуазної держави та права в Німеччині.

Падіння Священної Римської імперії германської нації. Віденський конгрес та створення Німецького союзу. Німецька буржуазна революція 1848-1849 рр. Конституція Прусії 1848 р. Проект франкфуртської загальнонімецької конституції 1849 р. Поразка німецької буржуазної революції. Конституція Прусії 1850 р. Боротьба Прусії за гегемонію в Німеччині. Створення північно-німецького союзу. Конституція союзу 1867 р. Франко-пруська війна 1870-1871 рр. та створення Німецької імперії. Конституція Німецької імперії 1871 р. Право Німеччини: джерела права; цивільне право. Укладення 1896 р., кримінальне право. Кодекс 1871 р.

Тема 10. Держава та право Росії в період нового часу.

Передумови встановлення абсолютизму в Росії. Державний лад Росії у XVIII ст. Суспільний лад у XVIII ст. Державний лад Росії у XIX ст.: імператор, органи центрального управління, органи місцевого управління. Буржуазні реформи 60 – 70-х років XIX ст.: селянська реформа 1861 р., земська реформа 1864 р., судова реформа 1864 р., міська реформа 1870 р., військові реформи 60 – 70-х років XIX ст. Право Росії: джерела права, цивільне право, кримінальне право. I-IV Державні Думи.

Тема 11. Держава та право західноєвропейських країн в XX – на початку XXI століть.

Державно-правовий розвиток Франції з початку XX ст. до початку 20-х років XX ст. Розвиток політичного режиму Третьої республіки у Франції у міжвоєнний період. Падіння Третьої республіки. Державно-правовий розвиток конституційної монархії у міжвоєнний період та під час Другої світової війни. Оформлення двопартійної політичної системи Великобританії. Право Франції: джерела права, цивільне право, кримінальне право. Право Великобританії: джерела права, цивільне право, кримінальне право. Політико-правові наслідки листопадової революції 1918 р. Державний лад Веймарської республіки та Конституція 1919 р. Політико-правові аспекти приходу нацистів до влади. Зміни у Конституції 1919 р. Державний лад Третього рейху. Репресивно-каральна система нацистської Німеччини. Право Німеччини: джерела права, цивільне право, кримінальне право. Політичні та соціальні аспекти встановлення фашистської диктатури в Італії. Державний лад фашистської Італії. Корпоративна держава. Загальна характеристика права Італії.

Встановлення Четвертої республіки у Франції. Конституція 1946 р.

Криза Четвертої республіки. Перегляд Конституції 1946 р. Встановлення П'ятої республіки. Конституція 1958 р. Розвиток П'ятої республіки з 70-х років ХХ ст. Державно-правовий розвиток Великобританії: державно-правовий розвиток конституційної монархії та державних органів Великобританії, внутрішня та зовнішня політика Великобританії у другій половині ХХ ст. – на початку ХХІ ст. Право Франції: джерела права; цивільне право; кримінальне право. Право Великобританії: джерела права; цивільне право; кримінальне право. Післявоєнний устрій Німеччини. Окупаційний режим на території Німеччини. Утворення ФРН та НДР. Конституція ФРН 1949 р. Державно-правовий розвиток ФРН у 50-80-ті роки ХХ ст. Об'єднання ФРН та НДР. Розвиток єдиної Німеччини.

Тема 12. Держава та право США в ХХ – на початку ХХІ століть.

Державно-правовий розвиток США на початку ХХ ст.: теорія «Нового націоналізму» Т. Рузвельта, програма «Нової демократії» В. Вільсона, формування антимонопольного законодавства. Зміни у державному механізмі США під час та після Першої світової війни. Розвиток США у період економічного піднесення. Причини Великої американської депресії. Головні напрями «Нового курсу» Ф. Рузвельта: реформування банківсько-фінансової системи, реформування промисловості («Кодекси чесної конкуренції»), реформування аграрної сфери, реформування соціальної сфери та профспілкових відносин. Закон Вагнера 1935 р. США у період Другої світової війни. Право США: джерела права, розвиток делегованого законодавства, цивільне право, кримінальне право.

Державно-правовий розвиток США у 1945-50-ті роки ХХ ст.: антикомуністичне та антипрофспілкове законодавство адміністрацій Г. Трумена і Д. Ейзенхауера. Шляхи подолання расових проблем. Державно-правовий розвиток США у 60-ті – 70-ті роки ХХ ст.: програма «Нових рубежів» адміністрації Д. Кеннеді, програма «Великого суспільства» адміністрації Л. Джонсона, особливості політики США уряду Р. Ніксона, програма «Добровільних обмежень» адміністрації Д. Картера. Державно-правовий розвиток США з 80-х років до початку ХХІ ст.: політика «рейганоміки» адміністрації Р. Рейгана і Д. Буша-старшого, державно-правовий розвиток США за часів президентства Б. Клінтона, Д. Буша-молодшого, Б. Обама та Д. Трампа. Право США: джерела права, цивільне право, кримінальне право.

Змістовий модуль 2. Держава та право України.

Тема №13. Вступ. ІДПУ як історико-юридична дисципліна. Стародавні держави та право на території України.

В рамках теми вводяться до навчального обігу державні і правові історико-юридичні конструкції, сутність яких необхідно з'ясувати і запам'ятати. Визначається предмет ІДПУ, її місце серед інших юридичних дисциплін. Окреслюється періодизація курсу. Визначаються загальнонаукові

методи пізнання. Характеризуються пам'ятки українського права. Сучасна історіографія. Антське політичне об'єднання. Скифські держані об'єднання. Грецькі міста-держави.

Тема№14. Держава та право України-Русі та Галицько-Волинської держави (кін. VIII ст. -1349 рр.).

Піднесення Руської землі. Державна діяльність князів. Кий. Аскольд. Дір. Реформи Олега, Володимира Великого, Ярослава Мудрого. Теорії походження держави у східних слов'ян. Форма правління – вищі органи влади та управління (Великий князь Київський, Віче, Боярська Рада, князівські з'їзди). Місцева адміністрація (удільні князі, волостителі, посадники). Двірцево-вотчинна система управління. Община (Верв). Роль візантійського, римського, канонічного та звичаєвого права у формуванні правової системи Руської держави. Церковні устави. Рецептovanі джерела права: «Номоканон», «Прохірон», Книги законні, Номоканони. «Руська правда». Її списки та редакції. Судова система. Процесуальні дії (заклич, гоніння сліду, звід). Цивільне право (право власності, зобов'язальне, спадкове, шлюбно-сімейне). Види злочинів та системи покарань. Церковна система управління та збору податків (десятина). Суспільний устрій держави (вільні общинники, смерди, закупи, рядовичі, холопи, челядь, ізгої). Галицько-Волинська держава. Особливості її державного устрою, суспільного ладу та система права «Дуумвірат». Коронація. «Ярлик на правління». Запровадження Магдебурзького права у містах.

Тема№15. Державно-правове становище українських земель у литовсько-польський період (1349-1648 рр.).

Включення українських земель як автономії до складу Великого князівства Литовського. Великий Литовський князь, центральна та місцеві адміністрації. Кревська унія. Городельська унія. Станова організація суспільства: магнати, бояри, шляхта, духовенство, міщани. Різні категорії селянства. «Старії думи». Пани – Рад. Сейм. Старости, воєводи, городничі. Судова система. Річ Посполита Польська. Люблінська унія. Брестська церковна унія. Греко-католицька церква. Звичаєве право, «Руська Правда», привілеї литовських князів та їх різновиди. Королівські привілеї. Судебник князя Казимира Ягелончика 1468 р. Литовські Статути. «Устава на волоки» 1557 р. Магдебурзьке право. Братства та їх статuti. Петриківський Сейму 1496 р. Оформлення кріпацтва в Польщі. Каланні, ординці, сотні люди – напівзалежна людність. Міщани. Невільники. Проголошення дворянської республіки. Великий Вальний Сейм – двопалатний парламент. «Генрікові артикули». Обрання короля Речі Посполитої. Світські суди: земські, магістратські, підкоморські, шляхетські. Королівські суди та їх види. Духовний суд. Варшавський сейм 1578 р. Утворення королівського трибуналу.

Тема№16. Держава та право України козацької доби (1648-1764

рр.).

Джерела формування козацтва. Д. Байда – Вишневецький – будівничий Запорозької Січі. Органи військово-адміністративної влади, кошового уряду (отаман, військовий суддя, писар, осавул). Полкова старшина. Судова система на Січі. Суд курінного отамана, військового судді, кошового отамана, козацької Ради. Козацьке звичаєве право. Його застосування. Визначення злочинів та покарань. Національно-визвольна війна українського народу під проводом гетьмана Б.Хмельницького. Військо Запорозьке. Органи управління козацькою державою. Зборівська 1649 р. та Білоцерківська 1651 р. угоди Війська Запорозького із Річчю Посполитою. Переяславська Рада. Березневі статті 1654 р. «Руїна». Віленська угода 1656 р. Гадяцька угода (1658 р.), Андрусівське перемир'я 1667 р. Вічний мир 1686 р. Константинопільський мир з Туреччиною 1710 р. І. Мазепа. Шведсько-українська угода 1708 р. Конституція гетьмана П. Орлика 1710 р. Кодекси XVIII ст.: «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р., «Суд і розправа в правах малоросійських» 1750 р., «Книга Статут та інші права малоросійські» 1764 р., «Екстракт малоросійських прав» 1767 р. Заборона імператрицею Катериною II гетьманства в Україні в 1764 р. Руйнування Запорізької Січі в 1775 р. Адміністративно-територіальна реформа в Україні.

Тема№17. Державно-правове становище Українських земель у складі Російської та Австро-Угорської імперії (1764-1917 рр.).

Поділи Речі Посполитої Польської. Правовий статус етнічних територій у складі Росії та Австро-Угорщини. Кучук-Кайнаджирський мирний договір, Ясський мирний договір. Створення губерній, повітів, волостей. Структура та функції правоохоронних (поліцейських) органів. Державні реформи 60-70 рр. XIX ст. (зміни в структурі органів влади і управління, відміна кріпосницького права, реформа місцевого самоуправління (земства, міські думи), міська, судова, військова реформа). Державну дума. Кодифікації права в системі Російської імперії першої половини XIX ст. Закони для лівобережних українських губерній («Зібрання малоросійських прав» 1807 р., «Звід місцевих законів губерній і областей, приєднаних від Польщі», «Повне зібрання законів російської імперії» 1830 р., «Звід законів Російської імперії» 1842 р.). Адміністративно-територіальний поділ Галичини, Буковини та Закарпаття. Реформи імператриці Марії-Терезії та Йосифа II. Революція 1848-1849 рр. Галицький та Буковинський сейм. Цивільний кодекс Австрії 1811 р., Цивільний кодекс 1895 р., Торговий кодекс 1863 р., Закон про компетенцію суду 1852 р., Закон про судочинство по безспірних справах 1854 р., Цивільно-процесуальний кодекс Австрії 1895 р. та Кримінальний кодекс 1852 р. Кримінальний кодекс Угорщини 1879 р. у Закарпатті.

Тема№18. Держава і право України в період національно-визвольних змагань і відродження української державності (1917 – 1921 рр.).

I-IV Універсали Української Центральної Ради. Органи центральної та місцевої влади – Генеральний секретаріат, Губернські та повітові комісаріати, волосні староства. Народна міліція. Брестський мирний договір. Конституція УНР 29 квітня 1918 р. Гетьман П. Скоропадський. Грамота до всього українського народу. Закони про тимчасовий державний устрій України. Земельне законодавство. Запровадження приватної власності на землю. Будівництво збройних сил Української держави Гетьмана П. Скоропадського. Відновлення УНР. Директорія. Заява Директорії від 26 грудня 1918 року, діяльність Трудового конгресу. Закон «Про форму влади в Україні» від 23 січня 1919 року. Проект Конституції. Проголошення Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР). Організація влади. Президент ЗУНР. Злука УНР-ЗУНР. Української Галицької Армії. Варшавський договір 21 квітня 1920 року.

Тема №19. Радянська державність і право в Україні 20-30-х років ХХ ст. Державність і право в західноукраїнських землях: між двома світовими війнами.

Проголошення радянської влади в Україні. Всеукраїнські з'їзди Рад. Донецько-Криворізька Радянська республіка. Двовладдя в Україні. Політика «воєнного комунізму». Конституція УСРР 1919 р. Диктатура пролетаріату. Проголошення СРСР 30 грудня 1922 р. Конституція СРСР 1924 р. Конституцію УСРР 15 травня 1929 р. Законодавство періоду НЕПу. Перша кодифікації права в Україні. Правове забезпечення колективізації та індустріалізації. Політичні репресії 30-х рр. Конституція УРСР 1937 р. Надзвичайні комісії, НКВС, ДПУ, ОДПУ, «надзвичайні трійки».

Тема 20. Держава і право українських земель у період від 1939 р. до 1991 р.

Приєднання Криму та Севастополя в 1954 р. до складу УРСР. Десталінізація. Реформи уряду М. Хрущова. Ради народних господарств. Державний переворот 1964 р. Реорганізація органів держбезпеки, внутрішніх справ. Друга кодифікація права в УРСР. Конституція УРСР 1978 р. Дисидентський рух в Україні. Українська Гельсінська спілка. «Перебудова» другої половини 80-х рр. (госпрозрахунок та самоокупність підприємств), політичні реформи (скликання першого з'їзду народних депутатів СРСР та вибори першого Президента СРСР. Формування багатопартійної системи в Україні. Проголошення Декларації про державний суверенітет України.

Тема №21. Держава і право сучасної України (з 1991 р.).

Вибори до Верховної Ради УРСР 1990 р. Спроба державного перевороту 19-24 серпня 1991 р. Проголошення Акту незалежності України 24 серпня 1991 р. Закон про правонаступництво СРСР від 12 листопада 1991 р. Референдум 1 грудня 1991 р. Перші вибори президента України. Державна символіка України – прапор, герб, гімн. Формування Збройних сил України, Національної гвардії, Служби Безпеки, прикордонних військ, внутрішніх

військ, військ цивільної оборони. Закон про громадянство. Закон про мову. Декларація прав національностей України. Конституція 1996 р. Структура політичної влади, правове забезпечення змін в економіці, закони про власність, про підприємництво, про державну податкову службу, про аудиторську діяльність, зміни в кримінальному та кримінально-процесуальному законодавстві, сучасне цивільне, шлюбно-сімейне та житлове законодавство. Державно-правові питання в програмних документах та практичній діяльності сучасних політичних партій. Статус релігійних конфесій та організацій. Статус та функції системи українських правоохоронних органів, судової системи України, Прокуратури, Адвокатури. Реформування галузей права на сучасному періоді. Правова регламентація майнових відносин в умовах незалежності. Зміни що відбулися у кримінальному, кримінально-процесуальному праві. Зміни до Конституції України. Міжнародна доктрина України (НАТО, ОБРС, СОТ тощо). Боротьба за демократичний напрям розвитку України. Внесення змін до Конституції про повноваження вищих посадових осіб. Політична криза та розпуск Верховної Ради України. Боротьба за політичну владу у державі протягом 2008-2009 р., 2012 р. Законодавча діяльність уряду та зміни у судовій владі на сучасному етапі. Революція Гідності. Російська інтервенція. Реформи місцевого самоврядування. Вибори президентів України 2014, 2019 рр.

Рекомендовані джерела інформації.

Базові:

1. Історія держави та права зарубіжних країн: навчальний посібник / Під заг. ред. к.ю.н., доцента Л.М. Князькової та к.ф.н. О.С. Туренка. Донецьк: Цифрова типографія, 2010.
2. Історія держави та права України: Навч. посібник. Музиченко П. П. К. : Знання, 2006.
3. Історія держави і права України: Підручник. У 2-х т. За ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина, В.Д. Гончаренка. К.: Концерн «Видав. Дім «Ін-Юре», 2003.
4. Історія держави та права України: навч. посібник Під ред. А. С. Чайковського та ін. К. : «Ін-Юре», 2003.
5. Історія держави та права України: практикум-навчальний посібник. За загальн. ред. В.В. Пашутіна. Донецьк, 2011.

Допоміжні:

1. Історія держави і права зарубіжних країн (Середні віки та ранній новий час): навч. посібник / Б. Й. Тищик [та ін.]; Л.: Світ, 2006. 696 с.
2. Історія держави і права зарубіжних країн у схемах: для студ. I курсу / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого; уклад. С. І. Власенко [та ін.]. Х.: Нац. юрид. акад. України, 2007. 34 с.
3. Історія держави і права зарубіжних країн у схемах: для студ. I

курсу / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого; уклад. С. І. Власенко [та ін.]. Х.: Нац. юрид. акад. України, 2007. 34 с.

4. Історія держави і права зарубіжних країн. Новітній час (1918 р. – початок ХХІ ст.) [навч. посіб.] / [Б. Й. Тищик та ін.]. Л.: Світ, 2016. 718 с.

5. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посібник / О.М. Джужа, Т.А. Третьякова, В.С. Калиновський та ін. К.: НАВС, 2012. 376 с.

6. Історія держави і права зарубіжних країн: хрестоматія: Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого, НДІ держ. будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України; упоряд. В. Д. Гончаренко [та ін.]; К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2002. 716 с.

7. Історія держави і права України: Підручник. У 2-х т. / За ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина, В.Д. Гончаренка. К.: Концерн «Видав. Дім «Ін-Юре», 2003.

8. Бостан Л.М. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посібник. К.: Центр навч. л-ри, 2004. 672 с.

9. Ділова документація Гетьманщини ХVІІІ ст.: Зб. документів. К., 1993.

10. Документи Богдана Хмельницького (1648-1654 рр.). К., 1961.

11. Дудченко О. С. Історія держави і права України та зарубіжних країн: навч.-метод. посіб. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2011. 246 с.

12. Заруба В. М. Історія держави і права України: Навчальний посібник. К.: Істина, 2006.

13. Захарченко П. П. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб. для дистанц. навч. Відкритий міжнародний ун-т розвитку людини "Україна". К.: Університет "Україна", 2005. 214 с.

14. Калганова О. А. Історія держави і права зарубіжних країн (у визначеннях і схемах). Ірпінь: Вид-во Нац. ун-ту ДПС України, 2014. 102 с.

15. Ковалевська О. О. Історія держави та права зарубіжних країн: навч. посібник для дистанційного навчання; Відкритий Міжнародний ун-т розвитку людини "Україна". К.: ВМУРоЛ, 2003. 203 с.

16. Кузьминець О. В. Історія держави та права зарубіжних країн (схеми, таблиці, коментарі, термінологічний словник): навч. посіб. К.: Гранмна, 2012. 240 с.

17. Крестовська Н. М. Історія держави і права зарубіжних країн: хрестоматія-практикум Х.: Одісей, 2010. 488 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://pidruchniki.com/1584072058608/pravo/istoriya_derzhavi_i_prava_zarubizh

18. Мірошніченко М. І. Державність і право України: генезис у європейському контексті (з найдавніших часів до початку ХІХ ст.). К.: Атіка, 2006. 544 с.

19. Мудрак І. Д. Історія держави і права зарубіжних країн : курс лекцій Ірпінь: Державна податкова адміністрація України, Академія державної податкової служби України, 2001. Ч. 2., 2002. 137 с.

20. Мудрак І. Д. Історія держави і права зарубіжних країн: курс лекцій. Ірпінь: Державна податкова адміністрація України, Академія

державної податкової служби України, 2001. Ч. 1. Ірпінь: 2001. 232 с.

21. Музиченко П. П. Історія держави та права України: Навч. посібник К.: Знання, 2006.

22. Музиченко П. П. Практикум з історії держави та права України: Навч. посібник. К., 2002.

23. Орленко В. І. Історія держави і права зарубіжних країн : посіб. для підготов. до іспитів. К.: Вид. Паливода А. В., 2010. 243 с.

24. Середа А. М. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб. Запоріжжя: «Запорізький національний ун-т», 2007. Ч. 1., 2007. 296 с.

25. Страхов М.М. Історія держави та права зарубіжних країн: Підручник К.: «Ін. Юре», 2003. 762 с.

26. Терлюк І. Я. Історія держави і права України: доновітній час. К. : Атіка, 2006. 400 с.

27. Терлюк І. Я. Історія українського права від найдавніших часів до XVIII ст.: Навчальний посібник з історії держави і права України. Л., 2003.

28. Тихоненков Д. А. Історія держави і права зарубіжних країн. Відповіді на екзаменаційні питання Х.: Право, 2020. 248 с.

29. Тихоненков Д. А. Історія держави і права зарубіжних країн. Х.: Право, 2017. 248 с.

30. Тищик Б. Історія держави і права зарубіжних країн. Новітній час (1918 р. - початок ХХІ ст.) Львів: Світ, 2016. 720 с.

31. Тищик Б. Й. Історія держави і права зарубіжних країн. Новий час (XVII ст. – 1918 р.): Л.: Світ, 2013. 750, [1] с.

32. Тищик Б. Й. Історія держави і права країн Стародавнього світу [Текст]: навч. посіб. Л.: Світ, 2001. 382 с.

33. Тищик Б. Й. Історія держави і права Сполучених Штатів Америки (XVIII ст. – 1918 р.): тексти лекцій Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Л.: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2008. 157 с.

34. Тищик Б.Й. Історія держави і права Стародавніх Греції та Риму. Львів, 2001. 384 с.

35. Трофанчук Г.І. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2013. 448 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://pidruchniki.com/1584072056540/pravo/istoriya_derzhavi_i_prava_zarubizh

36. Хома Н. М. Історія держави та права зарубіжних країн. К.: Каравела: Новий Світ-2000; Л.: Магнолія плюс. 2003. 480 с.

37. Хрестоматія з історії держави і права зарубіжних країн: навч. посібник для студ. юрид. вузів.: У 2 т. К.: Ін Юре, 1998 . Т. 1., 1998. 503 с.

38. Хрестоматія з історії держави і права зарубіжних країн: навч. посібник для студ. юрид. вузів.: У 2 т. К.: Ін Юре, 1998 . Т. 2., 1998. 607 с.

39. Чернявська Т. І. Історія держави та права зарубіжних країн: навч. посібник (практикум). К. : Кондор, 2015. 400 с.

Інтернет-ресурси:

1. Матеріали електронної бібліотеки. Режим доступу URL:<http://library.dli.donetsk.ua/docs/165-tidp/tdp.html>

2. Словник з теорії держави і права Режим доступу
URL:<http://allstatepravo.ru/slovari/slovar-po-tgp.html>
3. Юридична бібліотека Режим доступу
URL:http://pravo.biz.ua/category/teoriya_derzhavy_i_prava/
4. Електронні ресурси Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. Режим доступу URL:<http://www.nbuv.gov.ua/node/2116>
5. Дистанційний курс з історії держави та права України Режим доступу [URL:http://elearning.dli.donetsk.ua](http://elearning.dli.donetsk.ua).

Перелік тем, методичні рекомендації та рекомендована література з «Історії політичних та правових учень»

Змістовий модуль 1. ПОЛІТИКО-ПРАВОВА ДУМКА ДАВНЬОГО СВІТУ ТА СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ.

Предмет, метод і періодизація курсу історія вчень про державу та право. Політичні та правові вчення Стародавнього світу. Предмет історії вчень про державу та право. Її місце в системі юридичних наук. Методи історії політичних і правових вчень: Періодизація курсу.

Загальна характеристика міфологічних уявлень про державу, право в III – I тис. до н.е. Зв'язок цих уявлень з категорією влади, правителем, правдою, справедливістю тощо. Індія. Політичні та правові ідеї брахманізму й буддизму. Політико-правова теорія в «Артхашастрі». Політико-правові основи законів Ману. Китай. Перші політико-правові ідеї в "Книзі історії". Політико-правова ідеологія даосизму. Відображення інтересів народних мас і договірна теорія походження держави в політико-правовій теорії Мо-цзи. Світська доктрина політики та права школи фа-цзя (легісти). Патріархально-патерналістська теорія Конфуція.

Основні лінії політичної боротьби в Стародавній Греції та їхнє відображення в політичних і правових вченнях. Ранній період розвитку політико-правової думки: Гесіод, Піфагор, Геракліт. Раціоналізація політико-правових уявлень і формування філософського підходу до питань держави та права. Розквіт політико-правової думки (V – IV ст. до н.е.): політичні та правові ідеї Демокріта, софістів, Сократа. Вчення Платона про державу та право. Об'єктивно-ідеалістична філософія держави та права. Ідея держави. Ідеальний політичний і правовий лад у роботах Платона. Теорія форм держави, їхня класифікація. Вчення Аристотеля про політику, державу та право. Теорія походження та природи держави. Поняття держави. Аристотель про форми політичного життя. Проект ідеальної держави. Вчення Аристотеля про право, його сутність і форми.

Загальна характеристика основних напрямків політичної та правової думки в Давньому Римі. Політико-правова теорія Цицерона. Походження держави, форми держави, ідеал держави, суспільна структура та види права. Політико-правові ідеї римських юристів. Римські юристи про сутність і систему права. Вплив поглядів римських юристів на послідовний розвиток юридичної думки.

Політико-правові концепції раннього та високого Середньовіччя. Основні риси й особливості середньовічної політико-правової думки. Основні проблеми та напрямки розвитку християнської політико-правової думки.

Політико-правове вчення Августина Блаженного. «Град земний» та «Град Божий», класифікація форм правління в залежності від християнської віри, розуміння людини та її місця в суспільстві та державі, види права. Політико-правова теорія середньовічної схоластики. Фома Аквінський, його вчення про походження та сутність держави, елементи державної влади,

форми правління. Фома Аквінський про закон і його види, про право і його форми.

Відображення інтересів середньовічного бюргерства в політико-правовому навчанні Марсилія Падуанського. Відношення до церкви, а також до її співвідношення з державою, договірне походження держави, його сутність, організація влади за галузями, розподіл суспільства на дві категорії. Види права. Співвідношення закону та політичної влади. Вплив ідей Аристотеля.

Середньовічна юридична думка. Глосатори та постглосатори. Школи звичаєвого, канонічного права та легісти.

Джерела розвитку політико-правових ідей у Київській Русі та його особливості. Співвідношення язичництва та християнства. Ідеї державності та самобутності Київської Русі. Політико-правові ідеї в літописах і пам'ятниках давньоруського права періоду розквіту: Іларіон "Слово про закон і благодать"; «Руська Правда». Основні напрямки політико-правової думки в період феодальної роздробленості: Нестор-Літописець, «Повість временних літ»; Володимир Мономах, «Повчання дітям»; Данило Заточник, «Моління».

Основні риси й особливості ідеології Арабського Сходу. Зв'язок політико-правової думки з ісламом. Мусульманство та правова думка: причини елітарності мусульманського права, взаємодія релігійно-етичного та правового начал, джерела права, розвиток мусульманської правової доктрини.

Європейські вчення про державу та право у період занепаду Середньовіччя. Загальна характеристика політичної ідеології Відродження. Формування буржуазного політико-правового світогляду. Ідеологія гуманізму. Політико-правові ідеї Реформації, її напрямку. Загальне й різне в гуманістів і реформаторів у поглядах на державу, суспільство та право.

Вчення Н. Макіавеллі про державу і право. Світське трактування історичного процесу. Формування принципу історизму і розуміння політики як науки і мистецтва. Співвідношення політики і держави, політики і моралі. Поняття держави в теорії Макіавеллі: форми держави, політичні режими. Макіавеллі про походження і форми держави. Політичний ідеал. Вчення Ж. Бодена про державу і право. Ж. Боден – теоретик абсолютизму у Франції. Ж. Боден про суверенітет державної влади і про форми держави. Розуміння політичного режиму.

Передумови формування політико-правової думки в Голландії й Англії. Теорії природного права і суспільного договору. Виникнення теорії "природного права": вчення Г. Гроція, предмет юриспруденції, градація права і співвідношення між його видами, договір про державотворення, суверенітет як відмітна ознака держави. Внесок Г. Гроція в міжнародне право. Теоретичне обґрунтування демократії Б. Спінозою: нове розуміння суспільного договору, джерело природного права, засобу обмеження державної влади.

Основні напрямки політико-правової ідеології в період англійської

буржуазної революції. Т. Гоббс і 19 природних законів; з'єднання релігійних форм, теорії природного права і договірної походження державної влади; наслідку суспільного договору, захист самодержавства при дотриманні принципів приватного права; розподіл права і його сутність. Вчення Дж. Локка про державу і право: формування концепції прав людини, трудова теорія власності, розуміння суспільного договору, теорія про поділ влади.

Політико-правова думка України в XVII ст. І. Вишенський: обґрунтування людської рівності, політичний ідеал і спосіб його досягнення, роль церкви в державі, співвідношення світської і церковної влади. Політична доктрина П. Могили: концепція «ідеального правителя», сутність верховної влади, її походження і напрямки, роль церкви в державі, види закону. Полеміка усередині церкви, між державою і церквою, проекти державних реформ і вибір форми правління в Україні; обґрунтування людської рівності, політичний ідеал і спосіб його досягнення, роль церкви в державі в поглядах І. Вишенського, С. Оріховського-Роксолана і П. Могили.

Вчення про державу та право у період Просвітництва (ранній модерн). Основні напрямки політико-правової ідеології епохи Просвітництва. Загальна характеристика ідеології Просвітництва.

Політико-правові вчення Франції. Погляди Вольтера на походження держав, його сутність і форми, розуміння моралі, права і закону, розподіл права і співвідношення його видів. Навчання Монтеск'є про державу і право: принцип історизму у формуванні держави, теорія «географічного детермінізму», теорія про форми держави, поняття політичної та цивільної волі, особливості навчання про поділ влади, види законів, їхні джерела і співвідношення. Родоначальник політичного радикалізму Ж.Ж. Руссо: градація видів нерівності в міру розвитку людського співіснування від появи приватної власності до переходу держави в деспотію і програма перетворень суспільного ладу, розуміння народного суверенітету, форми правління і форми організації уряду.

Політико-правові погляди Ч. Беккарія. Особливості трактування природно-правової доктрини, три різновиди справедливості, про роль законів у державі. Основоположник «класичної теорії» кримінального права: причини злочинів, їхні види, мета покарання, вимоги до покарання, розуміння страти.

Загальна характеристика політико-правових ідеологій США. Навчання про державу і право конфедералістів. Т. Пейн про державу і право: радикальний напрямок демократичної ідеології, трактування природних і цивільних прав, природно-правова концепція, старі і нові форми правління, походження в них влади, теорія народного суверенітету. Політико-правові погляди Т. Джефферсона: радикальна трактовка природно-правової доктрини, співвідношення волі і власності у свідомості американців, нове трактування природних прав, погляди на організацію влади. А. Гамильтон і федералісти про державу і право: вплив на Конституцію США 1787 р., концепція сильної президентської влади; Д. Адамс, Дж. Мэдисон, Дж. Джей. Погляди на теорію поділу влади, систему стримувань і противаг, на соціальну структуру, на наслідки республіканського ладу.

Політико-правові ідеї в період Французької революції кінця XVIII – поч. XIX ст. Політико-правові погляди Ж.П. Марата. Державно-правові погляди М. Робесп'єра. Революційно-комуністичне вчення Г. Бабофа.

Політико-правова думка України в XVIII ст. Політико-правові вчення України: козацькі літописи Самовидця, Граб'янки, Величка і їх основні політико-правові ідеї, Проект конституції 1710 р. П. Орлика, «Історія русів», Г. Сковорода.

Змістовий модуль 2. ВЧЕННЯ ПРО ДЕРЖАВУ ТА ПРАВО МОДЕРНУ.

Європейська політико-правова думка кінця XVIII – початку XIX ст. Загальна характеристика основних напрямків політико-правової ідеології: консерваторів, лібералів, соціалістів і анархістів.

Політико-правові вчення класиків німецької філософії. Вчення І. Канта про державу і право. Філософська і методологічна основа. Поняття права і держави. Приватне і публічне право, їхнє співвідношення. Походження держави і її форми. Нове розуміння суспільного договору. Поділ влади, і його ідеал. Правова теорія І.Г. Фіхте. Поняття права як поняття відносин між розумними істотами. Юридичний закон. Свобода народу – стрижень законодавства. Теорія ідеальної держави. Політико-правове навчання Г. Гегеля. Предмет і метод гегелівської філософії права. Діалектика поняття права. Поняття держави. Співвідношення права і закону. Співвідношення цивільного суспільства і держави. Поділ влади.

Історична школа права: Г. Гуго, К. Савіньї та Г. Пухта. Походження держави, його мета і сутність, обґрунтування переваг монархії, роль релігії і звичаїв у державі, критика суспільного договору, поділу влади, освіти і революції.

Ліберальні політико-правові вчення: В. фон Гумбольдт і Л. Штейн; проблема співвідношення людини і держави; утилітаризм І. Бентама як прояв англійського лібералізму; Дж. Мілль – теорія узгодження суспільних інтересів, співвідношення абсолютної волі і закону; Дж. Остін – один з перших представників юридичного позитивізму; Б. Констан, А. Токвіль – французькі ліберали, обґрунтування індивідуальних прав і свобод. Утопічні вчення мислителів XVIII – поч. XIX ст. (А. Сен-Сімон, Ш. Фур'є, Р. Оуен).

Європейські політико-правові школи кінця XIX – початку XX ст.

Анархізм про державу та право. Теоретики анархізму П-Ж. Прудона, М.О. Бакунніа, П.О. Кропоткина

Правова теорія держави Л. Гумпловича. Боротьба – вічний супутник людства і головний стимулятор суспільного розвитку. Визначення держави. Народження права і головна роль держави.

Юридичний позитивізм К. Бергбома й А. Есмена. Діюче позитивне право проти природного права. Ліберальні концепції права Р. Ієрінга та Г. Єллінека. Установки Р. Ієрінга: «юриспруденція понять», «юриспруденція інтересів». Зміст права. Концепція буржуазного правознавства Г. Єллінека. Ідея легітимації державної влади. Межі державної влади. Інститут

парламентаризму.

Теорія природного права Р. Штамлера та Г. Радбрух. Філософський ґрунт уявлень Р. Штамлера про право – неокантіанство. Аристократична концепція держави і права Ф. Ніцше. Соціологічні теорії Вебера. Парламентська демократія. Адміністративна бюрократія. Концепція типів влади.

Політико-правова доктрина більшовизму. Ідейні підвалини формування марксизму. Погляди на державу та право К. Маркса та Ф. Енгельса. Вчення про диктатуру пролетаріату. Розвиток марксизму в області держави та права. Вчення В.І. Леніна, І. Сталіна, М. Бухарина Л. Троцького, М. Рейснера. Неомарксизм.

Європейські політико-правові вчення ХХ – початку ХХІ ст. Соціалістичні політико-правові вчення. Загальна характеристика. Критика юридичного позитивізму. Нові методологічні основи вчення про право.

Правові ідеї солідаризму та інституціоналізму (Л. Дюгі, М. Оріу). Поняття «солідарність». Задачі синдикалізму – компроміс між працею і капіталом.

Елітарні теорії держави (Г. Моска, В. Парето). Теорія еліти. Правляча еліта. Поділ еліт на два сімейства. «Відкрита» і «закрита» еліта.

Державно-правова концепція (юридичного) позитивізму. Нормативізм Г. Кельзена. Законодавчі норми, їх елементи, їх взаємини. Єдність права в позитивних законних порядках. Правопорядок. Держава як панування права. Відсутність «чистої теорії права». Юридичний позитивізм Х. Харта.

Соціологічна юриспруденція (Є. Ерліх, Р. Паунд). Критика юридичного позитивізму. Криза правосвідомості.

Теорія природного права. Неотомізм (Ж. Марітен). Теорія справедливості Дж. Роулза. Мораль і право. Справедливість. Правова концепція Дж. Фінніса. Перелік основних благ. Позитивне право, що відповідає справедливості. Неоліберальні концепції держави (Дж. Кейнс, Ф. Гайек). Концепції соціальної держави і політики загального благоденства (Г. Мюрдаль). Державно-правова думка кінця ХХ – початку ХХІ ст. (П. Рікер, Дж. Сарторі, Р. Дворкін).

Цінність сучасних західних політико-правових концепцій стосовно до сучасної політично-правової ситуації в Україні.

Політико-правові вчення Росії та України (кінець ХVІІІ – поч. ХХ ст.).

Політико-правові вчення Росії. М.М. Сперанський. Політичний ідеал. Обґрунтування необхідності поділу влади в державі. Проект реформування. Дослідження форм правління М.М. Карамзіним, політичний ідеал, заперечення теорії поділу влади. Проект реформування.

Політичні програми декабристів: П.І. Пестель і М.М. Муравйов.

Ліберали і консерватори. Правове навчання Б. Чичеріна: визначення держави, політичний ідеал, природне і позитивне право. С. Муромцев, М. Коркунов. Консерватори. М. Данилевський, К. Леонтьєв.

Політико-правові вчення Б. Кістяківського, П. Новгородцева. Релігійно-моральна філософія права В. Соловйова, І. Ільїна, С. Франка.

Проблема сприйняття ними російської революції. Сутність національно-державних ідеалів. Відношення до тоталітарного режиму. Основи демократії в роботах І. Ільїна.

Політико-правові вчення України: ліберальне (М. Костомаров, В. Білозерський, П. Куліш) і радикально-демократичне (Т. Шевченко, М. Гулак, Г. Андрузький). Політико-правові погляди М. Драгоманова, І. Франка.

Націократичні концепції М. Міхновського, Д. Донцова та С. Бандери. Консервативно-монархічна ідеологія В. Липинського. Політико-правові ідеї М. Грушевського та В. Винниченка.

Зв'язок сучасної української політичної ідеології, правових концепцій з історичним досвідом. Використання історичного досвіду задля законотворчої, застосовної діяльності та державного будівництва в сучасній Україні.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Історія вчень про державу та право: навчальний посібник / О. С. Туренко, І. В. Іванов; за заг. ред. проф. А. Є. Шевченка; – Донецьк: Донецький юридичний інститут МВС України, ПП «ВД «Кальміус», 2012. – 352 с

Допоміжна

2. Кормич А. І. Історія вчень про державу і право: навчальний посібник / А. І. Кормич. – К. : Правова єдність, 2009. – 312 с.

3. Крестовская Н. Н. История политических и правовых учений: курс лекций / Н. Н. Крестовская, А. Ф. Цвиркун. – Х. : ООО «Одиссей», 2002. – 448 с.

4. Мироненко О. М. Історія вчень про державу і право: навчальний посібник / О. М. Мироненко, В. П. Горбатенко. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – 456 с.

5. Мірошніченко М. І. Історія вчень про державу і право: навчальний посібник / М. І. Мірошніченко, В. І. Мірошніченко – К. : Атіка, 2001. – 224 с.

6. Трофанчук Г. І. Історія вчень про державу і право: навчальний посібник / Г. І. Трофанчук; Ун-т економіки та права «КРОК». – К. : Магістр-XXI сторіччя, 2005. – 256 с.

7. Шульженко Ф. П. Історія політичних і правових вчень / Ф. П. Шульженко, Т. Г. Андрусак. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с.

8. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученко. – К. : ТОВ «Видавництво «юридична думка»», 2007. – 992 с.

9. Юридический научно-практический словарь-справочник (основные термины и понятия) / Скаун О. Ф., Бондаренко Д. А. / Под. общ. ред. Скаун О.Ф. – Харьков: Эскада, 2007. – 488 с.

10. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К.: «Українська енциклопедія», 1998.